

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ

Επιστημονική Επιμέλεια-Εισαγωγή
Ελένη Καλλιμοπούλου, Αλεξάνδρα Μπαλάντινα

Επιμέλεια κειμένων
Δημήτρης Μπαχάρας

Εκδόσεις Ασίνη, 2014

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ

Helen Myers

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την επιτόπια έρευνα [fieldwork¹] αποκαλύπτεται το ανθρώπινο πρόσωπο της εθνομουσικολογίας. Ασχέτως αν επιλέξουμε ένα απομακρυσμένο χωριό της Ινδίας, μια αγροτική κοινότητα της Ευρώπης, μια κωμόπολη της Νιγηρίας ή τη γειτονιά μιας εθνότητας σε μεγαλουπόλεις όπως το Τόκιο ή το Παρίσι, ανεξαρτήτως αν μελετούμε την οικογένειά μας ή κάποια ξένη φυλή, την πατρίδα μας ή μια εξωτική χώρα, σε κάθε περίπτωση η επιτόπια έρευνα αποτελεί το πιο προσωπικό έργο που καλείται να φέρει σε πέρας ο εθνομουσικολόγος. Συνιστά εξάλλου την κρισιμότερη φάση της εθνομουσικολογικής έρευνας – είναι η αναφορά του αυτόπτη μάρτυρα, ο θεμέλιος λίθος πάνω στον οποίο βασίζονται όλα τα συμπεράσματα. Αποτελεί τη μεγάλη δυσκολία αλλά, ταυτόχρονα, και τη μεγάλη γοητεία του εθνομουσικολογικού εγχειρήματος, και δεν είναι λίγοι οι ερευνητές που οφείλουν την πρώτη τους γνωριμία με τον εθνομουσικολογικό κλάδο στην έλξη και τη μαγεία τής επιτόπιας έρευνας. Οι προκλήσεις της είναι πολλές, περισσότερο ή λιγότερο προβλέψιμες, συνηθισμένες αλλά και καλλιτεχνικής φύσης. Το σθένος και οι αδυναμίες του χαρακτήρα μας δοκιμάζονται καθώς προσαρμοζόμαστε σε έναν ξένο τρόπο ζωής και μελετάμε έναν άγνωστο μουσικό πολιτισμό. Από τη φύση της, η επιτόπια έρευνα λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον στο οποίο νιώθουμε αμήχανοι και κάπως αποπροσανατολισμένοι, γεγονός ανησυχητικό μάλλον μιας και ένα έργο είναι παραγωγικό όταν συμπεριφερόμαστε φυσικά, ειλικρινά, από καρδιάς και, πολλές φορές, αυθόρμητα. Όσοι βρίσκουν λύση στα παραπάνω διλήμματα αποδεικνύονται εξαιρετικοί επιτόπιοι ερευνητές, απολαμβάνουν την έρευνά τους και κάνουν μακροχρόνιες φιλίες.

Η επιτόπια έρευνα κατέχει εμβληματική θέση σε πολλές κοινωνικές επιστήμες, όπως η ανθρωπολογία και η εθνομουσικολογία. Δεν είναι πια αποδε-

1. Ο όρος απαντάται και ως «έρευνα πεδίου». Για μια συζήτηση στο πλαίσιο της ανθρωπολογίας των όρων εθνογραφία, επιτόπια έρευνα και συμμετοχική παρατήρηση βλ. Γκέφου-Μαδιανού, Δήμητρα. 1999. *Πολιτισμός και εθνογραφία. Από τον εθνογραφικό ρεαλισμό στην πολιτισμική κριτική*. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, σ. 215-43 [σ.τ.ε.].

κτές οι μελέτες «από την πολυθρόνα» απ' όπου οι μουσικολόγοι κατέγραφαν και ανέλυαν το μουσικό υλικό που είχαν ηχογραφήσει οι εθνολόγοι. Ο σπουδαστής σήμερα οφείλει να εμβαπτιστεί ολοκληρωτικά σε έναν ξένο πολιτισμό, συνήθως για ένα χρόνο ή παραπάνω, και να βιώσει τη μουσική από πρώτο χέρι στο πολύμορφο περιβάλλον της. Κατά την επιτόπια έρευνα ο εθνομουσικολόγος συλλέγει πρωτογενές υλικό: παρατηρήσεις υπό τη μορφή σημειώσεων πεδίου [field notes], ηχογραφημένη μουσική και συνεντεύξεις, φωτογραφίες και άλλο οπτικοακουστικό υλικό (φιλμ και βίντεο). Σε αντίθεση με τον ιστορικό μουσικολόγο που σταχυολογεί δεδομένα από αρχεία και βιβλιοθήκες, ο εθνομουσικολόγος πρέπει να συλλέξει και να τεκμηριώσει υλικό από ζωντανούς πληροφορητές. Όταν μελετά πολιτισμούς που δεν διαθέτουν γραπτά αρχεία, ο εθνομουσικολόγος πρέπει να στηριχθεί σε μεθόδους σχεδιασμένες για την εξέταση της προφορικής ιστορίας. Σε πολιτισμούς που διαθέτουν γραπτές παραδόσεις μουσικής θεωρίας, ο ερευνητής του πεδίου μελετάει τις ιστορικές πηγές, συγκεντρώνει απόψεις για τις μουσικές πρακτικές από διάφορους πληροφορητές και, στη συνέχεια, συγκρίνει αυτές τις γραπτές και προφορικές πληροφορίες με τη μουσική συμπεριφορά όπως την παρατηρεί από τη μία μέρα στην άλλη.

Τις προηγούμενες δεκαετίες η επιτόπια έρευνα αντιμετωπιζόταν ως ένα είδος διαβατήριας τελετουργίας που, χωρίς να μπορεί να τη διδαχθεί, ο σπουδαστής έπρεπε όμως να την περάσει. Παρά την όποια επίκληση αντικειμενικότητας, στην πράξη δινόταν βάρος στη διορατικότητα, την ενόραση, την προσωπική γοητεία, τη σύμπτωση και την καλή τύχη. Επειδή κάθε θέμα είναι ξεχωριστό και προσωπικό, οι ερευνητές δεν ήταν πρόθυμοι να γράφουν με ειλικρίνεια για τις δικές τους εμπειρίες στο πεδίο. Οι σημειώσεις πεδίου και τα προσωπικά ημερολόγια, οι απομαγνητοφωνημένες συνεντεύξεις και οι αναλυτικές περιγραφές των καθημερινών δραστηριοτήτων σπανίως δημοσιεύονταν (με εξαίρεση το βιβλίο του Slotkin, 1952, τη μεταθανάτια έκδοση του προσωπικού ημερολογίου του Bronislaw Malinowski, 1967, το άρθρο του Merriam, «The Ethnographic Experience» [«Η εθνογραφική εμπειρία»], 1969, και μια πρώτη ανθολογία προσωπικών πορτρέτων πληροφορητών στο βιβλίο του Casagrande 1960). Η αρχή έγινε τις δεκαετίες του 1960 και του 1970 όταν είδε το φως της δημοσιότητας μία σειρά κειμένων που κατέγραφαν προσωπικές εμπειρίες από την επιτόπια έρευνα (Powdermaker 1966, Henry και Saberwal 1969, Freilich 1970, Golde 1970, Spindler 1970, Anderson 1971, Wax 1971 και 1977, Mead 1972, Blacking 1973, Jones 1973, Pelto και Pelto 1973, Foster και Honigsmann 1976, Freilich 1977, και Dumont 1978). Η τάση αυτή ενδυναμώθηκε τη δεκαετία του 1980, καθώς η πλάστιγγα έγειρε προς την ακριβώς αντίθετη πλευρά, και οι ένθερμοι υποστηρικτές της υποκειμενικότητας άρχισαν

να επιχειρηματολογούν υπέρ της ψυχανάλυσης πριν την επιτόπια έρευνα και την πλήρη δημοσίευση της αυτοβιογραφίας του ερευνητή (για την ανθρωπολογία, Barley 1983, Turner και Bruner 1986, Whitehead και Conaway 1986, και για την εθνομουσικολογία, Berliner 1978, Keil 1979, και Gourlay 1978, στο οποίο αξιολογείται ο ρόλος του εθνομουσικολόγου στο πεδίο).

Το εθνογραφικό κείμενο έφτασε να προσεγγίζεται ως κείμενο με αυτοτελή λογοτεχνική αξία, του οποίου η μορφή και το ύφος, που για πολύ καιρό θεωρούνταν δεδομένα, αναθεωρήθηκαν υπό το πρίσμα του νέου αυτού ουμανισμού (Bruner 1986, Clifford και Marcus 1986). Η όλη συζήτηση οδήγησε σε έναν επιστημολογικό γρίφο που πήρε το όνομα «αναστοχασμός», στο πλαίσιο του οποίου οι ανθρωπολόγοι βάλθηκαν να αποτιμήσουν και να μετρήσουν την επίδραση που ασκούν οι ίδιοι στο θέμα που ερευνούν. Θεώρησαν λοιπόν ότι η ανθρωπολογική παρατήρηση έχει παρεμβατικό χαρακτήρα και αλλοιώνει αναπόφευκτα τη συμπεριφορά του παρατηρούμενου – για ορισμένους μάλιστα, αυτή η «ανθρωπολογική ματιά» έγινε το αποκλειστικό αντικείμενο της έρευνάς τους (Mills 1973, Peacock 1986). Αποτελεί ίσως ειρωνεία το γεγονός ότι οι ερευνητές των φυσικών επιστημών έχουν αποδεχτεί από καιρό τις ανωμαλίες αυτές, και ιδίως το εγγενές στην επιστημονική μέθοδο υποκειμενικό στοιχείο (πολλές ανακαλύψεις οφείλονται σε ατύχημα ή τύχη), καθώς και την αλληλεπίδραση μεταξύ ερευνητή και δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης και της επίφοβης «αυτοεκπληρούμενης προφητείας» – όπως όταν, για παράδειγμα, ο γεωλόγος φωνάζει σε κατάχιονο βουνό με στεντόρεια φωνή «χιονοστιβάδα!» (Kuhn 1962, Popper 1959, 1963, 1972, Ryan 1973, Myers 1981).

ΟΡΙΣΜΟΙ: ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ, ΠΕΔΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ, ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΤΗΣ,
ΕΠΙΤΕΛΕΣΗ, ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΗΧΟΓΡΑΦΗΣΗ

Η επιτόπια έρευνα μπορεί να οριστεί ως «η παρατήρηση ανθρώπων *in situ*». Το να τους βρίσκει δηλαδή κανείς «εκεί που είναι, να μένει κοντά τους με κάποια ιδιότητα που να είναι αποδεκτή από τους ίδιους και που να επιτρέπει τη στενή παρακολούθηση συγκεκριμένων πτυχών της συμπεριφοράς τους, με στόχο να τις παρουσιάσει με τρόπο ωφέλιμο για την κοινωνική επιστήμη, αλλά όχι επιζήμιο για τους ίδιους τους παρατηρούμενους» (Hughes 1960).

Πού βρίσκεται το πεδίο της έρευνας; Το εύρος της εθνομουσικολογικής αναζήτησης είναι τόσο πλατύ και ποικιλόμορφο όσο και ο ίδιος ο κόσμος της μουσικής. Οι πρώτες μελέτες επικεντρώνονταν σε εθνικές δημοτικές μουσικές της προφορικής παράδοσης, στη μουσική ξένων αγροτικών κοινωνιών και στη μουσική λαών που τότε αποκαλούνταν «εξωτικοί» ή «πρωτόγονοι», που

είχαν, με άλλα λόγια, λίγη επαφή με τον δυτικό άνθρωπο – βέβαια, τα κλασικά μουσικά συστήματα της Ανατολής, που συναρπάζουν τους ερευνητές αιώνες τώρα, παραμένουν δημοφιλή στη σύγχρονη εθνομουσικολογία. Τη δεκαετία του 1990 όμως, το πεδίο μας αφθονεί σε θέματα: από τη μελέτη απομακρυσμένων εθνοτήτων της ενδοχώρας της Νότιας Αμερικής, της Αφρικής και της Νότιας και Νοτιοανατολικής Ασίας, μέχρι τον εκσυγχρονισμό, τον εκδυτικισμό, τη μουσική ζωή στα αστικά κέντρα, τη λαϊκή μουσική και τη μουσική βιομηχανία. Το πεδίο έρευνας του εθνομουσικολόγου λοιπόν μπορεί να είναι μια γεωγραφική ή γλωσσική περιοχή, μια εθνότητα (πιθανόν διασπαρμένη σε μια ευρύτερη γεωγραφική ζώνη), ένα χωριό, μια κωμόπολη, ένα προάστιο ή μια πόλη, μια έρημος ή μια ζούγκλα, ένα τροπικό δάσος ή μια αρκτική τούντρα.

Αν και οι συνθήκες κάθε επιτόπιας έρευνας είναι μοναδικές, όλες οι έρευνες έχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Το πρώτο είναι ο πληροφορητής, το πρόσωπο δηλαδή που παρέχει τις πληροφορίες. Ο όρος έχει προβληματικές νοηματικές αποχρώσεις, γι' αυτό και πολλοί ερευνητές προτιμούν άλλους όρους, όπως συνεργάτης, φίλος, ερωτώμενος, συμμετέχων, συνεντευξιαζόμενος, πηγή ή δάσκαλος. Παρ' όλ' αυτά, στις κοινωνικές επιστήμες, ο πιο διαδεδομένος όρος για εκείνους που μας μιλούν για τη ζωή και τη μουσική τους είναι ο «πληροφορητής».

Το δεύτερο είναι ότι όλες οι επιτόπιες έρευνες περιλαμβάνουν μουσικές και πολιτισμικές επιτελέσεις (τελετουργίες και εθιμοτυπικές τελετές του παραδοσιακού βίου), όπως επίσης και παραστάσεις που γίνονται ειδικά για τον ερευνητή (ανεπίσημες συζητήσεις, συνεντεύξεις και ηχογραφήσεις).

Το τρίτο είναι η καταγραφή με διάφορους τρόπους: σημειώσεις πεδίου, μουσικές ηχογραφήσεις, κασέτες με συνεντεύξεις, φωτογραφίες, φιλμ 16 χιλιοστών και βίντεο. Αντικείμενα που αποκτήθηκαν στο πεδίο –όπως βιβλία, δίσκοι, μουσικά όργανα– αποτελούν επίσης μέρος αυτής της συλλογής. Σημαντική ευθύνη για τον εθνομουσικολόγο αποτελεί η συντήρηση και η τεκμηρίωση του καταγεγραμμένου υλικού, ο τρόπος μεταφοράς του κατά τη διάρκεια της παραμονής στον τόπο της έρευνας και κατά την αποστολή του στην έδρα του ερευνητή για αρχειοθέτηση (και συχνά πίσω στο πεδίο για έλεγχο και περαιτέρω τεκμηρίωση). Η ασφαλής φύλαξη του εθνομουσικολογικού εξοπλισμού κατά τη διάρκεια της επιτόπιας έρευνας αποδεικνύεται μεγάλος μπελάς όταν ταξιδεύουμε με το τρένο ή το τοπικό λεωφορείο, ασφυκτικά γεμάτο από χωρικούς με τα ζώα τους, πλανώδιους μικροπωλητές με την πραμάτεια τους, μητέρες που θηλάζουν τα βρέφη τους, μικρά παιδάκια που τρώνε φρούτα, ηλικιωμένους καθισμένους σταυροπόδι στους διαδρόμους και κάθε λογής αποσκευές επιβατών δεμένες πρόχειρα στην οροφή. Στις αεροπορικές πτήσεις, οι ολοένα αυστηρότεροι κανονισμοί για τις χειραποσκευές και

τα σκληρά πρόστιμα για υπέρβαση του επιτρεπόμενου βάρους μετατρέπουν τα ευαίσθητα αυτά αντικείμενα σε αληθινό εμπόδιο κατά το check-in – όταν πια επιστρέψουμε πίσω σώοι και αβλαβείς, αποτελούν τον θησαυρό μας, τη χαρά μας, καθώς και την πηγή όλων των αναλύσεών μας. Ο επαγγελματίας εθνομουσικολόγος γρήγορα αποκτά ειδικότητα στη μεταφορά κάθε λογής πράγματος από το χωριό Α στην κωμόπολη Β, μετά στην πόλη Γ και στη συνέχεια στο αρχείο Δ (ώστε να αντιγραφτεί πριν την αναχώρησή του από τη χώρα υποδοχής) για να μπορέσει ο ίδιος να ταξιδέψει από το αεροδρόμιο Ε στο αεροδρόμιο ΣΤ της πατρίδας του και, τέλος, στο αρχείο Ζ για να καταθέσει ή να δώσει να αντιγραφτεί το υλικό και στην πατρίδα του. Έτσι ταξιδεύουν εκατοντάδες μαγνητοταινίες και κασέτες, φωτογραφικά φιλμ (ανοιχτά ή κλειστά), μουσικά όργανα, μαγνητόφωνα, μικρόφωνα, μπαταρίες και φορτιστές μπαταριών και ούτω καθεξής. Το αναπόσπαστο αυτό μέρος της δουλειάς μας απαιτεί πνευματική εγρήγορση και οργανωτική δεινότητα.

Οι πρώτες μεθοδολογικές κατευθύνσεις για την επιτόπια έρευνα προήλθαν από την ανθρωπολογία. Στο *Argonauts of the Western Pacific* [Αργοναύτες του δυτικού Ειρηνικού ωκεανού] (1922), ο αγγλο-πολωνικής καταγωγής ανθρωπολόγος Bronislaw Malinowski (1884-1942) έθεσε τα βασικά ζητήματα που αφορούσαν: α) τη σχέση ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη, β) την αντιπαράθεση μεταξύ επαγωγικών και παραγωγικών στρατηγικών έρευνας, γ) τη συμμετοχική παρατήρηση, δ) τη σημασία της ευρύτητας σκέψης και της αυτοκριτικής, ε) τη σύνδεση φαινομενικά άσχετων μεταξύ τους δεδομένων, στ) τη διαφορά μεταξύ παρατήρησης και βαθιάς κατανόησης, ζ) τη διάκριση μεταξύ των παρατηρήσεων του ερευνητή και των ιδεών που εκφράζει ο ντόπιος πληροφορητής («ημικά» και «ητικά» δεδομένα), η) τη μοναχική φύση της ανθρωπολογικής περιπέτειας και την αγανάκτηση, αγωνία και απόγνωση που προκαλεί το πολιτισμικό σοκ: «Φανταστείτε τον εαυτό σας να αποβιβάζεται ξαφνικά μόνος σε μια τροπική παραλία κοντά σε ένα χωριό ιθαγενών, περιστοιχισμένος από όλο τον εξοπλισμό», γράφει ο Malinowski, «και να βλέπετε το πλοιάριο ή τη βάρκα που σας έφερε να απομακρύνεται ώσπου να χαθεί στον ορίζοντα».

Ωστόσο η απομόνωση αυτή, υποστηρίζει, αποτελεί και τη μόνη κατάλληλη συνθήκη της επιτόπιας έρευνας:

να αποκόβεσαι από τη συναναστροφή με άλλους λευκούς και να βρίσκεσαι στη στενότερη δυνατή επαφή με τους ιθαγενείς, το οποίο πραγματικά επιτυγχάνεται μόνο αν εγκατασταθείς μέσα στο ίδιο τους το χωριό [...] να ξυπνάς κάθε πρωί και η μέρα να σε περιμένει [...] λίγο-πολύ με τον ίδιο τρόπο που περιμένει και τον ιθαγενή (σ. 6-7).

Ακολουθώντας το παράδειγμα των φυσικών επιστημών, ο Malinowski πρότεινε μια παραγωγική [deductive] προσέγγιση της επιτόπιας έρευνας, σύμφω-

να με την οποία η θεωρητική και μεθοδολογική προετοιμασία του σπουδαστή χρησιμεύουν ως οδηγοί, χωρίς όμως να υπερέχουν έναντι της παρατήρησης και της συστηματικής συλλογής δεδομένων:

Ο εθνογράφος δεν αρκεί απλώς να τοποθετήσει τις παγίδες του στο σωστό μέρος και να περιμένει να δει τι θα πιάσει. Πρέπει σαν δραστήριος κυνηγός να οδηγήσει το θήραμα στην παγίδα του, καταδιώκοντάς το και στο πιο απρόσιτο καταφύγιο [...] Η θεωρητική κατάρτιση και η εξοικείωση με τα τελευταία πορίσματα της θεωρίας δεν πρέπει να οδηγεί στην εκ των προτέρων διαμόρφωση των ιδεών μας. Αν ξεκινά κανείς μια αποστολή αποφασισμένος να αποδείξει ορισμένες υποθέσεις και δεν είναι έτοιμος ανά πάσα στιγμή να αναθεωρήσει ή να απορρίψει όσες απόψεις δεν στέκουν με βάση τα στοιχεία που έχει συγκεντρώσει, τότε προφανώς η εργασία του θα είναι άχρηστη. Όμως όσο περισσότερο προβληματισμένος είναι όταν βρίσκεται στο πεδίο της έρευνας, τόσο πιο μαθημένος είναι να διαμορφώνει τις θεωρίες του με βάση τα δεδομένα που συλλέγει και να βλέπει αυτά τα δεδομένα σε σχέση με τη θεωρία· και άρα τόσο καλύτερα εξοπλισμένος είναι από επιστημονικής πλευράς. Οι εκ των προτέρων διαμορφωμένες ιδέες είναι ολέθριες σε κάθε επιστημονική εργασία, όμως η πρόβλεψη των προβλημάτων αποτελεί βασικό εργαλείο κάθε επιστημονικού στοχαστή και αυτό που βοηθάει τον παρατηρητή να δει για πρώτη φορά αυτά τα προβλήματα είναι οι θεωρητικές σπουδές του (σ. 8-9).

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΟΠΙΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Επιλογή θέματος

Με όλο τον κόσμο στα πόδια μας, την επιστήμη μας να κάνει μόλις τα πρώτα της βήματα, και το μεγαλύτερο μέρος της μουσικής του κόσμου να παραμένει ανεξερευνήτο, η επιλογή ερευνητικού ζητήματος δεν θα έπρεπε να παρουσιάζει δυσκολία στην εθνομουσικολογία. Αποτελεί λοιπόν ειρωνεία το γεγονός ότι αυτή η καταπληκτική ποικιλία θεμάτων και η πληθώρα των ερευνητικών τόπων ανά τον κόσμο μπορεί να αφήσουν τον άπειρο ερευνητή σασιτισμένο. Οι παράμετροι που παρουσιάζονται παρακάτω διευκολύνουν στην επιλογή θέματος.

Κατ' αρχάς, το προσωπικό ενδιαφέρον: επιλέξτε ένα θέμα που σας αρέσει και θα κρατήσει το ενδιαφέρον και τη φαντασία σας για όλη τη διάρκεια της έρευνας, αλλά και μετά το πέρας της. Τα ανοιχτά θέματα που οδηγούν σε νέες έρευνες είναι προτιμότερα. Το θέμα της διδακτορικής διατριβής μου για τη μουσική των Ινδών μεταναστών στο Τρινιδάδ το επέλεξα εξαιτίας αυτής της δυνατότητας, γιατί αναπόφευκτα, μέσα από την έρευνά μου, οδηγήθηκα σε νέα ερωτήματα και νέες έρευνες (Myers 1984). Η μεταδιδασκαρική

μου έρευνα με οδήγησε στη βορειοανατολική Ινδία, τον προγονικό τόπο των πληροφορητών μου από τις Δυτικές Ινδίες, και αυτή με τη σειρά της με ώθησε να μελετήσω παρόμοιες ομάδες Ινδών στα νησιά Φίτζι και τον Μαυρίκιο, όπου οι Βρετανοί τούς είχαν εγκαταστήσει κατά την περίοδο του συστήματος της μισθωμένης εργασίας (1835-1919).² Έτσι, ένα διδακτορικό θέμα που έχει επιλεγεί προσεκτικά –όντας καλά προσδιορισμένο, καθαρά εστιασμένο και θεμελιωμένο μέσα σε ένα ευρύτερο θεωρητικό πεδίο— μπορεί να αποτελέσει το πρώτο στάδιο ενός έργου ζωής. Η εξασφάλιση της συνέχειας μιας έρευνας επιτρέπει στον ερευνητή να αξιοποιήσει στο έπακρο την εκπαίδευσή του σε μια γλώσσα, σε ένα μουσικό ρεπερτόριο, σε μια βιβλιογραφία, ενώ ταυτοχρόνως ελκύει φορείς χρηματοδότησης και μπορεί εύκολα να αναδιαμορφώσει την έρευνα από ατομική σε ομαδική με τη συμμετοχή ντόπιων ερευνητών.

Οι περισσότερες εθνομουσικολογικές έρευνες καταπιάνονται με ένα μόνο ρεπερτόριο είτε ενός χωριού, μιας γειτονιάς ή μιας εθνοτικής ομάδας της πόλης, είτε ενός συγκεκριμένου μουσικού ή ενός μουσικού είδους. Οι εθνομουσικολόγοι με ανθρωπολογική κλίση επέλεξαν μουσικούς πολιτισμούς μέσα από τους οποίους αναδεικνύονται θεωρητικά ζητήματα όπως η έννοια της πολιτισμικής περιοχής στη μουσική των Ινδιάνων της Βόρειας Αμερικής (Nettl 1954), ο στρουκτουραλισμός στην κοινωνία και τη μουσική των Ινδιάνων της Βραζιλίας (Seeger 1987), το ζήτημα της αισθητικής στους Ινδιάνους Ναβάχο (McAllester 1954) και τα γλωσσολογικά πρότυπα που απαντάμε στη βαθιά αλλά και την επιφανειακή δομή της μουσικής των Βέντα της Νότιας Αφρικής (Blacking 1971). Οι ερευνητές, από την άλλη, που επηρεάστηκαν περισσότερο από τη μουσικολογία εστίασαν στις μουσικές δομές (η εξέταση του *rhythmic* [μουσικός τρόπος] στην ιαβανέζικη μουσική από τον Hood το 1954), στα μουσικά είδη (η μελέτη της Wade για το φωνητικό είδος *khyal* της Βόρειας Ινδίας το 1984), στα ρεπερτόρια των διαφόρων οργάνων (η έρευνα του Berliner στη Ζιμπάμπουε πάνω στο όργανο *mbira* [λαμελλόφωνο]³ της φυλής των Σόνα το 1978) ή στο πλήρες ρεπερτόριο μιας εθνοτικής ομάδας (η εθνογραφία του Carwell για τους Μπάουλ της Βεγγάλης το 1986). Από τη δεκαετία του 1950 και μετά, οι περισσότερες μελέτες περιορίστηκαν σε έναν μόνο πολιτισμό και έτσι άρχισαν να σπανίζουν οι διαπολιτισμικές μελέτες που σημάδεψαν τη γερμανική έρευνα κατά τον 19^ο αιώνα. Ωστόσο ορισμένοι μεγαλύτερης ηλικίας

2. Σύστημα που επικράτησε μετά το τέλος της σκλαβιάς για την παροχή εργατικής δύναμης στις ευρωπαϊκές αποικίες. Κατά τη διάρκειά του πάνω από ένα εκατομμύριο Ινδοί μεταφέρθηκαν σε διάφορες αποικίες της Ευρώπης με προπληρωμένα συμβόλαια πενταετούς διάρκειας [σ.τ.ε.].

3. Παραδοσιακό όργανο με λάμες (λαμελλόφωνο) [σ.τ.ε.].

στοχαστές όπως ο Nettl έγραψαν κάποια σχετικά κείμενα, όπως για παράδειγμα το «Two Cities» (1984), όπου συγκρίνεται η μουσική ζωή του Μαντράς με αυτήν της Τεχεράνης. Κανένα ενδιαφέρον δεν φαίνεται να υπάρχει για την επείγουσα «διασωστική» εθνομουσικολογία, όπου ο διεξάγων την επιτόπια έρευνα επιχειρεί να διασώσει μια παράδοση που αργοπεθαίνει.

Η επανεξέταση ενός θέματος από ερευνητές που ακολουθούν τα βήματα ενός άλλου έχει αποδώσει πολλούς καρπούς στην ανθρωπολογία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η διαμάχη μεταξύ των Robert Redfield και Oscar Lewis σχετικά με την κωμόπολη Tepoztlan στο Μεξικό, η επανεξέταση από τον Reo Fortune των δεδομένων της Margaret Mead πάνω στους κοινωνικούς ρόλους των Arapesh της Νέας Γουινέας, καθώς και η διαμάχη των Ward Goodenough και John Fisher πάνω στους κανόνες μεταγαμής εγκατάστασης σε μια κοραλλιογενή νήσο του Ειρηνικού (Agar 1980). Στον κλάδο της εθνομουσικολογίας η επανεξέταση ενός θέματος έχει ξεχωριστή σημασία γιατί μπορεί να προσθέσει ιστορικό βάθος στον τρόπο που κατανοούμε την προφορική παράδοση. Επιπλέον προσφέρει μια φρέσκια ματιά σε περιοχές που έχουν ταυτιστεί με την ερμηνεία ενός συγκεκριμένου ερευνητή (ποτέ δύο παρατηρητές δεν έχουν την ίδια οπτική γωνία). Παρότι οι πολλαπλές ερμηνείες είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη μελέτη των εκφραστικών πολιτισμών [expressive cultures], η επανεξέταση δεν έχει βρει ακόμα τη θέση της στη μικρή, κλειστή κοινωνία της ακαδημαϊκής εθνομουσικολογίας.

Δυνατότητα υλοποίησης

Κατά την επιλογή θέματος ο σπουδαστής οφείλει να σταθμίσει όλες τις παραμέτρους που το καθιστούν υλοποιήσιμο.

Επιστημονική παράμετρος: Συνδέεται το θέμα με καιρία θεωρητικά ζητήματα της εθνομουσικολογίας; Μπορεί να αιτιολογηθεί η σημασία του θέματος αυτού καθεαυτού για τη συνεισφορά του στην αύξηση της επιστημονικής γνώσης; Η εκπαίδευσή σας στην εθνομουσικολογία, την ανθρωπολογία, την ιστορία και τα μουσικά ρεπερτόρια σας καθιστούν ικανό να αναλάβετε το συγκεκριμένο έργο; Έχετε πρόσβαση στις σχετικές φιλολογικές και μουσικές πηγές (βιβλιοθήκες και αρχεία); Γνωρίζετε την τοπική γλώσσα και, αν όχι, υπάρχει η δυνατότητα να τη μάθετε στο πεδίο έρευνας;

Πολιτική παράμετρος: Είναι δυνατή η απόκτηση βίζας και ερευνητικών αδειών που τυχόν απαιτούνται για τη διεξαγωγή της έρευνας; Θα πρέπει να κάνατε τις απαιτούμενες ενέργειες ώστε να πάρετε επίσημες άδειες για την έρευνα, συνυπολογίζοντας και τον απαραίτητο χρόνο για την έγκριση της πρότασης από τις κρατικές υπηρεσίες. Είναι μήπως το θέμα ή η γεωγραφική περιοχή που

επιλέξατε πολιτικώς «ευαίσθητα»; Σε αυτή την περίπτωση ίσως είναι προτιμότερο να αναβάλετε την έρευνα ώσπου οι συνθήκες να είναι καταλληλότερες.

Πρακτική παράμετρος: Η αξία της έρευνας δικαιολογεί τους επικείμενους κινδύνους για τη ζωή και τη σωματική ακεραιότητα, καθώς και την απώλεια χρόνου και χρήματος; Είναι εφικτή η συγκέντρωση αρκετής χρηματοδότησης ώστε να γίνει σωστά η εργασία; Έχετε υπολογίσει αρκετό χρόνο για να ολοκληρώσετε την έρευνα; Είναι διαθέσιμο το απαιτούμενο προσωπικό (ειδικά αυτοί που βοηθούν στο πεδίο);

Δεοντολογία

Οι νέες θεωρίες, τα νέα θέματα και οι νέες μέθοδοι έθεσαν νέα ηθικά προβλήματα. Ποιος πρέπει να διεξάγει την έρευνα μιας μουσικής; Ερευνητές που κατάγονται από εκεί και άρα γνωρίζουν άπταιστα τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τη μουσική ή ξένοι που θεωρούν τους εαυτούς τους πιο αντικειμενικούς και πιο ανοιχτόμυαλους; Η πρωτοπορία της εθνομουσικολογίας προάγει τη συνεργασία μεταξύ ντόπιων και ξένων, και ενθαρρύνει τους ντόπιους καλλιτέχνες ώστε να αφηγηθούν οι ίδιοι την ιστορία του βίου τους (π.χ. Frisbie και McAllester, επιμ., *Navajo Blessingway Singer: the Autobiography of Frank Mitchell*, 1978) [*Η Αυτοβιογραφία του Ναβάχο Ινδιάνου Φρανκ Μίτσελ - Τραγουδιστή της Τελετής του «Δρόμου των Ευχών»*]. Απάντηση στην κατηγορία για πολιτισμικό ιμπεριαλισμό, που συχνά διατυπώνεται απέναντι στους ξένους ερευνητές, δίνουν ιδρύματα όπως το Εθνομουσικολογικό Αρχαιακό και Ερευνητικό Κέντρο στο Δελχί, το οποίο βοηθάει τους επισκέπτες ερευνητές να καταθέσουν αντίγραφα των καταγραφών πεδίου [field recordings] που πραγματοποίησαν στο πεδίο προτού να αναχωρήσουν από την Ινδία (Samvādi 1984-). Θετικό βήμα προς την ίδια κατεύθυνση αποτελεί η διάθεση του συλλεχθέντος πολιτισμικού υλικού –ηχογραφήσεις και λοιπά τεκμήρια– στην κοινότητα απ' όπου προήλθε το υλικό αυτό, με υποδειγματική περίπτωση αυτήν του Ομοσπονδιακού Προγράμματος Κυλίνδρων της Βιβλιοθήκης του Κογκρέσου [Library of Congress Federal Cylinder Project], μέσω του οποίου επιστράφηκαν στους ιθαγενείς Αμερικανούς αντίγραφα παραδοσιακών τραγουδιών τους, μερικά από τα οποία είχαν συλλεχθεί πριν από πολύ καιρό και ξεχαστεί προ πολλού (Brady κ.ά. 1984).

Εκτός από την περίπτωση που μελετάτε τη μουσική ζωή εύπορων ανθρώπων, προετοιμαστείτε για το οδυνηρό ξάφνιασμα που προκαλεί η εμπειρία να είσαι πλούσιος σε μια φτωχή χώρα. Κάθε ερευνητής θα πρέπει να δώσει τη δική του απάντηση στην ερώτηση γιατί ξοδεύει χιλιάδες δολάρια στη μουσική έρευνα όταν με τα ίδια χρήματα θα μπορούσαν να σιτιστούν πεινασμένοι ή να θεραπευτούν ασθενείς. Λίγο νόημα έχει η «γνώση για τη γνώση» όταν αντικρίζεις ένα παιδί που πεθαίνει. Το ζήτημα αυτό πρέπει να μας προβλη-

ματίσει προτού να συναντήσουμε άρρωστους και υποσιτισμένους ανθρώπους στο πεδίο. Χρειάστηκε να ξοδέψω πολύτιμες εβδομάδες στην Ινδία ταλανιζόμενη από αυτά τα ηθικά διλήμματα, διερωτώμενη γιατί κανείς δάσκαλος ή συνάδελφος δεν με είχε προειδοποιήσει για τα αντιφατικά συναισθήματα που θα ένιωθα. Ενδεχομένως να έχετε την ευχέρεια να διαθέσετε μέρος της υποτροφίας σας για ανθρωπιστικούς σκοπούς, και ως νεοφερμένος στον ξένο πολιτισμό θα νιώσετε τον πειρασμό να σπεύσετε να βοηθήσετε. Η όποια σας ενέργεια όμως χρειάζεται ώριμη σκέψη και σεβασμό απέναντι στη συνθετότητα της ανθρώπινης στήρησης. Ένας προφανής τρόπος να ελαφρύνετε τη συνείδησή σας είναι διαθέτοντας χρήματα για φάρμακα. Μοίρασα πολλά χάπια ασπιρίνης σε ινδούς χωρικούς που καίγονταν από τον πυρετό, πριν φτάσω να αναρωτηθώ ποιον θα κατηγορούσαν σε περίπτωση που κάποιος από τους ασθενείς χειροτέρευε στην υγεία του ή πέθαινε έχοντας πάρει τα φάρμακα που εγώ του έδωσα χωρίς ιατρική συνταγή.

Πάντως ανεξαρτήτως αν βοηθήσετε ή όχι τον πληθυσμό που σκοπεύετε να μελετήσετε, έχετε την υποχρέωση να μην τον βλάψετε. Η Διακήρυξη των Επαγγελματικών Δεοντολογικών Καθηκόντων [Statement on Professional Ethical Responsibilities] (1983) της Εταιρείας Εφαρμοσμένης Ανθρωπολογίας σκιαγραφεί τα βασικά ζητήματα που οφείλουμε να λάβουμε υπόψη πριν από το σχεδιασμό μιας ερευνητικής πρότασης:

1. Απέναντι στους ανθρώπους που μελετάμε έχουμε την υποχρέωση να αποκαλύπτουμε τους ερευνητικούς μας στόχους, τις μεθόδους μας και τις πηγές χρηματοδότησής μας. Η συμμετοχή τους στις ερευνητικές μας δραστηριότητες γίνεται μόνο εθελοντικά και αφού έχουν πλήρως ενημερωθεί. Οφείλουμε να διασφαλίζουμε [...] την εχεμύθεια ως προς τους ανθρώπους που μελετάμε [...] (αλλά) να μην υποσχόμαστε μεγαλύτερο από το δυνατό ή αναμενόμενο βαθμό εχεμύθειας [...]
2. Στις κοινότητες που επηρεάζουμε με τις δραστηριότητές μας οφείλουμε σεβασμό για την αξιοπρέπεια, την ακεραιότητα και την αξία τους [...] Θα πρέπει να αποφεύγουμε την ανάληψη ή την πρόταση δραστηριοτήτων για λογαριασμό ενός χορηγού, που βλάπτουν τα συμφέροντα της κοινότητας.
3. Απέναντι στους συναδέλφους μας των κοινωνικών επιστημών έχουμε καθήκον να απέχουμε από πράξεις που παρεμποδίζουν τις επαγγελματικές δραστηριότητές τους που κινούνται σε λογικά πλαίσια [...], να μην παρεμποδίζουμε τη ροή των πληροφοριών που αφορούν στα ερευνητικά αποτελέσματα και τις τεχνικές επαγγελματικής πρακτικής [...] (και) να μην προκαταλαμβάνουμε τις κοινότητες ή άλλους παράγοντες της έρευνας εναντίον συναδέλφων με σκοπό το προσωπικό όφελος.

4. Στους σπουδαστές, τους ασκουμένους και τους εκπαιδευόμενους οφείλουμε να παρέχουμε αδιακρίτως πρόσβαση στις εκπαιδευτικές υπηρεσίες [...] Η συμβολή των σπουδαστών στις επαγγελματικές μας δραστηριότητες, συμπεριλαμβανομένης της έρευνας και των δημοσιεύσεων, πρέπει να αναγνωρίζεται επαρκώς.
5. Απέναντι στους εργοδότες και τους άλλους χορηγούς μας έχουμε χρέος να συντάσσουμε ακριβείς αναφορές [...] Οφείλουμε να ενεργούμε για την αποτροπή της παραποίησης ή της απόκρυψης των ερευνητικών αποτελεσμάτων και να παρακάμπτουμε τις συστάσεις εμπλεκόμενων παραγόντων που ενεργούν σύμφωνα με το δικό τους συμφέρον.
6. Στο κοινωνικό σύνολο οφείλουμε να προσφέρουμε τις εξειδικευμένες μας γνώσεις και δεξιότητες με στόχο την ερμηνεία των κοινωνικοπολιτισμικών συστημάτων [...]

Το ζήτημα της εχεμύθειας, που αναφέρεται στο πρώτο σημείο, είναι αμφιλεγόμενο στην εθνομουσικολογική έρευνα εξαιτίας του ότι οι καλλιτέχνες που μελετάμε συχνά επιζητούν την αναγνώριση του έργου τους. Θα ήταν πράγματι δύσκολο για τον Steven Slawek να αποκρύψει από τη μελέτη του για το ρεπερτόριο του σιτάρ της βόρειας Ινδίας το όνομα του παγκοσμίου φήμης μουσικού Ravi Shankar, και το ίδιο ισχύει για τον Neil Sorrell ως προς τον Ram Narayan, τον μεγάλο δεξιοτέχνη του σαράνγκι⁴ (Sorrell και Ram Narayan 1980, Slawek 1987). Γενικώς, οι εθνομουσικολόγοι είναι ελεύθεροι να γνωστοποιούν τα ονόματα των μουσικών τους οποίους μελετούν. Συχνά επιχορηγούν τις περιοδείες αυτών των καλλιτεχνών στη Δύση. Αλλά και οι μουσικοί στα χωριά χαίρονται όταν βλέπουν το όνομά τους να εμφανίζεται σε εθνομουσικολογικά κείμενα. Ωστόσο, η διαφύλαξη της ανωνυμίας είναι σε ορισμένες περιπτώσεις πολύ σημαντική. Ο Edward Henry απέκρυψε τα ονόματα των πληροφορητών του σε ένα χωριό στη βόρεια Ινδία, θεωρώντας ότι η δημοσίευση των άσεμνων στίχων των γαμήλιων τραγουδιών *gāī* θα μπορούσε να τους φέρει σε δύσκολη θέση (1988). Αν δεν είστε σίγουροι, ρωτήστε τους ίδιους τους μουσικούς: επιθυμούν να κατονομαστούν; Πώς θέλουν να τους παρουσιάσετε; Θέλουν να υπάρχει φωτογραφία τους στο κείμενό σας; Επιθυμούν μήπως να ελέγξουν το ακριβές απόσπασμα του λόγου τους ή τις καταγραφές της μουσικής τους; Θα δώσουν την επίσημη άδειά τους για τα αποσπάσματα λόγου που παραθέτουμε με το όνομά τους;

Ιδιαίτερο ζήτημα ανακύπτει στην περίπτωση που ο εθνομουσικολόγος επανεξετάζει ένα χωριό που έχει γίνει γνωστό στην ανθρωπολογική βιβλιο-

4. Τοξωτό χορδόφωνο όργανο της ινδικής έντεχνης μουσικής [σ.τ.ε.].

γραφία με κάποιο ψευδώνυμο. Οι μουσικοί του χωριού μπορεί να εκφράσουν την επιθυμία να αναφερθούν τα ονόματά τους και να ενταχθούν στη μελέτη μαζί με τις μεταγραφές του ρεπερτορίου τους και τις φωτογραφίες των παραστάσεών τους, επιθυμία που έρχεται σε σύγκρουση με τη συνθήκη εχεμύθειας της πρώτης μελέτης. Ακόμα πιο περίπλοκα προβλήματα δημιουργούνται όταν πληροφορητές προερχόμενοι από πολυμελετημένα χωριά επισκέπτονται τη Δύση – πράγμα που είναι αδύνατο να αποφύγουμε. Η περίπτωση του «Καριμπούρ» είναι ενδεικτική: το χωριό αυτό της βόρειας Ινδίας με το προαναφερθέν ψευδώνυμο μελετήθηκε για πρώτη φορά το 1925 από τη Charlotte και τον William Wiser, και στη συνέχεια από αρκετούς άλλους αμερικανούς ανθρωπολόγους (Wiser και Wiser 1930). Καθώς όμως το ζεύγος Wiser είχε αποφασίσει να αποκρύψει το όνομα του χωριού και των πληροφορητών του στην αρχική μελέτη, οι κάτοικοι του χωριού που βρέθηκαν να ταξιδεύουν τα τελευταία χρόνια σε μεγάλες πόλεις της Ινδίας και του δυτικού κόσμου απορούσαν όταν τύχαινε να αντικρύσουν σε κάποια βιβλιοθήκη ανθρωπολογικά κείμενα με φωτογραφίες τους χωρίς τα ονόματά τους. Άλλο παράδειγμα: ένας πληροφορητής, που διετέλεσε βοηθός αρκετών γενεών ανθρωπολόγων και έδωσε διαλέξεις σε βρετανικά και αμερικανικά πανεπιστήμια σχετικά με τον αντίκτυπο της ανθρωπολογίας στην κοινότητά του, γράφει σήμερα την αυτοβιογραφία του υπογραμμίζοντας τα δεινά του χωρικού ως υποκειμένου της ανθρωπολογικής έρευνας. Τι όνομα να χρησιμοποιήσει ο συγγραφέας αυτός όταν αναφέρεται στο χωριό του; Να κατονομάσει άραγε τους ανθρωπολόγους με τους οποίους συνεργάστηκε; Να χρησιμοποιήσει το δικό του όνομα ως συγγραφέας του βιβλίου; Το ζήτημα της εχεμύθειας λοιπόν δεν έχει ούτε μόνο μία, ούτε απλή λύση.

Στάδιο προεργασίας

Οι εθνομουσικολόγοι μεγαλύτερης ηλικίας θυμούνται την εποχή που οι υποψήφιοι διδάκτορες όφειλαν να διαβάσουν όλη την εθνομουσικολογική βιβλιογραφία για τις ενδιάμεσες εξετάσεις τους. Μια τέτοια αξίωση δεν είναι πλέον λογική, όμως ο μαθητευόμενος ερευνητής πεδίου θα πρέπει να κατέχει τη σχετική βιβλιογραφία – τόσο αυτήν που αφορά στη γεωγραφική περιοχή υπό μελέτη όσο και αυτήν που αφορά στις θεωρητικές μελέτες. Αυτό απαιτεί μια αναζήτηση σε όλους τους σχετικούς επιστημονικούς κλάδους κατά την οποία είναι καλό ο σπουδαστής να συντάξει μια πλήρη βιβλιογραφία, καλύπτοντας την εθνομουσικολογία, την ανθρωπολογία, την ιστορία, τη θρησκεία, την πολιτική και άλλους κλάδους, συμπεριλαμβανομένης και της λογοτεχνίας (τα μυθιστορήματα του V. S. Naipaul, για παράδειγμα, αποτελούν σημαντική πηγή για το Τρινιδάδ). Οι ημέρες στον τόπο της έρευνας είναι πολύτιμες και

δεν θα πρέπει να χαρμιστούν στο διάβασμα ή την αποδελτίωση βιβλιογραφίας. Μέσα από τη μεθοδική έρευνα, ο σπουδαστής γρήγορα θα εντοπίσει τους ερευνητές που εργάστηκαν πριν από τον ίδιο στην περιοχή. Η επικοινωνία με τους ειδικούς αυτούς, που την επιβάλλει η στοιχειώδης ευγένεια, ίσως να αποφέρει ωφέλιμες συμβουλές και ονόματα χρήσιμων επαφών στο πεδίο – πολλές ευχάριστες επαγγελματικές σχέσεις ξεκινούν με αυτό τον απλό τρόπο, βασιζόμενες στα κοινά ερευνητικά ενδιαφέροντα.

Η ερευνητική πρόταση

Η σύνταξη μιας επίσημης ερευνητικής πρότασης βοηθάει τον υποψήφιο ερευνητή να ξεκινήσει τον σχεδιασμό του, ασχέτως αν σκοπεύει να αναζητήσει κάποιες μορφές χρηματοδότησης. Πρόκειται για μια άσκηση που βάζει σε μια σειρά τον προγραμματισμό μας και ειδικά τη διαχείριση του χρόνου, του χρήματος και της ενέργειας που σκοπεύουμε να ξοδέψουμε. Διατυπώνοντας γραπτώς τα ιδεατά σχέδιά μας, καταφέρνουμε να συγκεκριμενοποιήσουμε το θέμα και να θέσουμε σημαντικούς στόχους, περιγράφοντας τη σημασία τους για την εθνομουσικολογία και τη δυνητική συμβολή τους στη γνώση. Θα αναγκαστούμε βέβαια να καταρτίσουμε έναν προϋπολογισμό και ένα ρεαλιστικό ημερήσιο πρόγραμμα, που θα συμβάλουν ουσιαστικά στην πραγματοποίηση του αρχικού σχεδιασμού μας και των απώτερων πνευματικών μας στόχων.

Η προετοιμασία της ερευνητικής πρότασης μπορεί να διαρκέσει πολλούς μήνες. Ενημερωθείτε για τους φορείς που προσφέρουν χρηματοδότηση στο πεδίο ενδιαφέροντός σας. Πολλά πανεπιστήμια έχουν γραφεία έρευνας με αυτοματοποιημένα συστήματα που βοηθούν στον εντοπισμό κατάλληλων πηγών χρηματοδότησης. Υπάρχουν βασικοί οδηγοί αναφοράς για υποτροφίες όπως το *The Grants Register [Οδηγός υποτροφιών]* (1991)⁵ που είναι χρήσιμοι και εύχρηστοι. Μη διστάσετε να προσαρμόσετε την πρόταση με βάση τις προϋποθέσεις που θέτει ο κάθε χρηματοδοτικός φορέας. Συνήθως η διαδικασία αυτή δεν παραβιάζει και τόσο την ακαδημαϊκή ακεραιότητα, όπως ίσως φαίνεται, αλλά αντιθέτως ενδέχεται να βοηθάει τον υποψήφιο να συγκεκριμενοποιήσει περισσότερο και να βελτιώσει την πρότασή του.

Γράψτε την πρόταση σε απλή και καθαρή γλώσσα. Αποφύγετε την εξειδικευμένη τεχνική ορολογία. Παρουσιάστε τα θέματα με τρόπο ευθύ και εύληπτο στους επαγγελματίες και άλλων επιστημονικών κλάδων. Δώστε ιδιαίτερη προσοχή στη διατύπωση του τίτλου και της συνοπτικής περιγραφής της ερευ-

5. Η πιο πρόσφατη έκδοση του βιβλίου *The Grants Register* (εκδ. Palgrave Macmillan, 2012) παραθέτει τις υποτροφίες 49 χωρών του κόσμου [σ.τ.ε.].

νητικής πρότασης, γιατί η εξεταστική επιτροπή και οι κριτές επιλέγονται με βάση τις λέξεις-κλειδιά που περιέχονται σε αυτήν. Η εξασφάλιση υποτροφιών είναι μια ιδιαίτερη ικανότητα· συμβουλές θα βρείτε σε γνωστά ανθρωπολογικά κείμενα (Pelto 1970, Agar 1980, Jackson 1987).⁶

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

Η παρατήρηση μέσω της συμμετοχής [participant observation] αποτελεί τη βασική στρατηγική της εθνομουσικολογικής επιτόπιας έρευνας. Ο ερευνητής ζει μέσα στην κοινότητα, συμμετέχει στον καθημερινό βίο, ειδικά στις μουσικές δραστηριότητες, καταγράφει τις παρατηρήσεις του και ζητά να τις σχολιάσουν τα μέλη της κοινότητας. Ο παρατηρητής που συμμετέχει είναι ένας ξένος με ιδιαίτερα προνόμια, —σχεδόν στο όριο του να θεωρηθεί ντόπιος— ένας «περιθωριακά ιθαγενής» με πρόσβαση σε πλούσια δεδομένα (Freilich 1970, 1977). Η συμμετοχική παρατήρηση ενισχύει την εγκυρότητα των δεδομένων, ενδυναμώνει την ερμηνεία, παρέχει βαθιά γνώση για τον πολιτισμό και βοηθά τον ερευνητή να διατυπώσει ουσιώδη ερωτήματα. Τα ανθρωπολογικά κείμενα έχουν κατά καιρούς διακρίνει τέσσερις βαθμίδες συμμετοχικής παρατήρησης: α) ο συμμετέχων ολοκληρωτικά (η ιδιότητα του παρατηρητή αποκρύπτεται πλήρως), β) ο συμμετέχων ως παρατηρητής (η ιδιότητα του παρατηρητή παραμένει σχετικά κρυφή), γ) ο παρατηρητής ως συμμετέχων (η ιδιότητά του είναι δημόσια γνωστή), δ) ο αποκλειστικός παρατηρητής (είναι σαν ο παρατηρητής να μπορεί να βλέπει τον κόσμο πίσω από ένα παράθυρο χωρίς να τον βλέπουν) (Junker 1960: 35-7). Χρειάζεται προσοχή επειδή οι κανονισμοί του υπουργείου Υγείας, Παιδείας και Πρόνοιας των Ηνωμένων Πολιτειών⁷ σχετικά με τη συναίνεση υποκειμένων και πληροφορητών υπαγορεύουν τη γνωστοποίηση των λεπτομερειών του ερευνητικού προγράμματος και των προθέσεων του ερευνητή, καθώς και τη συναίνεση των πληροφορητών. Τηρείται γραπτό αρχείο των πληροφοριών αυτών. Οι κατηγορίες α, β και δ αντιβαίνουν στα δεοντολογικά κριτήρια που έχει θεσπίσει το υπουργείο. Η ισορροπία μεταξύ συμμετοχής και παρατήρησης εξαρτάται από την προσωπικότητα του

6. Σήμερα μπορεί να βρει κανείς πληροφορίες σχετικά με διάφορες πηγές χρηματοδότησης σε διαδικτυακούς τόπους επιστημονικών εταιρειών όπως η Αμερικανική Ανθρωπολογική Εταιρεία (<http://www.aaanet.org/profdev/fellowships/>, ημ. επίσκεψης 14/1/2012) και η Εθνομουσικολογική Εταιρεία (<http://webdb.iu.edu/>, ημ. επίσκεψης 14/1/2012) [σ.τ.ε.].

7. Γνωστό και ως HEW, το υπουργείο αυτό λειτούργησε από το 1953 ως το 1979. [σ.τ.ε.]

ερευνητή, τις ιδιαίτερες συνθήκες του πεδίου, τον πολιτισμό υποδοχής και τη φύση της έρευνας. Στην εθνομουσικολογική έρευνα κατά κανόνα η μόνη επιλογή είναι η τρίτη.

Σχέση εμπιστοσύνης

Οι συμμετοχικοί παρατηρητές που διαθέτουν ευαισθησία αποκτούν πρόσβαση στην ιδιωτική σφαίρα της καθημερινής ζωής, καθώς τα μέλη της κοινότητας σταδιακά τους εμπιστεύονται και τους ανοίγονται, ειδικά στη μακροχρόνια επιτόπια έρευνα – η επισκόπηση των εθνογραφιών του Raoul Naroll (1962) έδειξε ότι οι ερευνητές που διέμειναν στο πεδίο για διάστημα μεγαλύτερο του ενός χρόνου συγκέντρωσαν περισσότερα δεδομένα πάνω σε ευαίσθητα ζητήματα όπως η πολιτική, η ερωτική ζωή και η μαγεία. Ηθικά ζητήματα όμως προκύπτουν αρκετά γρήγορα: ο ερευνητής μπορεί να δει να διαπράττεται ένα έγκλημα, να ακούσει να σχεδιάζεται λαθρεμπόριο ναρκωτικών, ή να μάθει για κάποια παράνομη μετανάστευση. Από τη μία πλευρά, η παραβίαση της σχέσης εμπιστοσύνης μεταξύ ερευνητή και πληροφορητή θα έχει ως συνέπεια να πληγωθούν και οι δύο και να υπονομευτεί η βιωσιμότητα της έρευνας. Από την άλλη όμως, ο ερευνητής δεν θα πρέπει να παραβιάζει το νόμο. Το να χაθεί η εμπιστοσύνη ή ο ερευνητής να υποπέσει σε νομικό παράπτωμα βλάπτει την εικόνα της εθνομουσικολογίας στην κοινότητα και τη χώρα, θέτει σε κίνδυνο τις μελλοντικές μελέτες και εμποδίζει τη μελλοντική πρόσβαση του ερευνητή στον συγκεκριμένο τόπο. Οι πολύ προσωπικές καταστάσεις και τα γεγονότα λοιπόν θα πρέπει να αντιμετωπίζονται κατά συνείδηση. Ο προσεκτικός σπουδαστής μαθαίνει ότι πολλά οδυνηρά περιστατικά δεν φτάνουν τελικά ποτέ στο έντυπο κείμενο.

Ο ρόλος του ερευνητή

Γενικώς θεωρείται ότι η παρατήρηση μέσω της συμμετοχής μειώνει την «αντιδραστικότητα», τον βαθμό δηλαδή που οι άνθρωποι αλλάζουν τη συμπεριφορά τους επειδή τους μελετούν. Η παραπάνω εντύπωση πάντως δεν θα πρέπει να κάνει τους εθνομουσικολόγους να εφησυχάζουν. Όταν μελετά κανείς την ιδιωτική ζωή του άλλου, αναπόφευκτα προκαλείται αναστάτωση. Όσο επιδέξιος κι αν είναι, ο επιτόπιος ερευνητής δεν μπορεί να ενσωματωθεί στην τοπική ζωή χωρίς να αφήσει ίχνη. Εξάλλου, η αόρατη εισβολή θεωρείται ανήθικη – όταν δηλαδή, για παράδειγμα, ηχογραφεί κανείς κρυφά (με το μικρόφωνο κρυμμένο στην τσάντα) ή ταυτίζεται πλήρως με την υπό έρευνα ομάδα. Μην αφήνετε ποτέ τους χωρικούς που έχουν γίνει φίλοι σας να λησμονήσουν ότι μελετάτε τη μουσική τους. Το σωστό είναι ο εξοπλισμός μας – μικρόφωνα, μαγνητόφωνα και βιντεοκάμερες, φωτογραφικές μηχανές,

φλας– να αποτελεί διαρκή υπενθύμιση ότι έχουμε έρθει για να μελετήσουμε και ότι δεν ανήκουμε εκεί. Δεν έχουν στο κάτω-κάτω οι ερευνόμενοι δικαίωμα να «φορέσουν τα καλά τους»;

Ό,τι ρόλο και να μηχανευτεί πάντως ο ερευνητής, οι γηγενείς παραμένουν περισσότερο οξυδερκείς:

Το 1967 μια ομάδα γενειοφόρων λευκών ήρθε πάλι από τον βορρά [...] Περιηγήθηκαν στον χώρο με ανήσυχο βλέμμα, πασχίζοντας να τα αποτυπώσουν όλα [...] Αυτή ήταν άλλη μια ομάδα που ερχόταν να προστεθεί στις τάξεις της φυλής των ανθρωπολόγων, δοκιμάζοντας τις επιφανειακές και αξιοσημείωτες θεωρίες τους επάνω στη ζωή των ανθρώπων της χώρας μου (Salinas 1975: 71-2).

Όσο κι αν εναρμονίζεται το παρουσιαστικό και η συμπεριφορά του κοινωνικού επιστήμονα με τα πρότυπα της κοινότητας, πάντα θα παραμένει ένας ξένος. Ο εθνομουσικολόγος που πιστεύει ότι μεταμορφώθηκε πλήρως σε ιθαγενή δεν ξεγελά ποτέ τους ίδιους τους ιθαγενείς. Ο Ινδιάνος Σιου συγγραφέας Vine Deloria Jr δεν είχε καμία δυσκολία να εντοπίσει τους ανθρωπολόγους που μελετούσαν τους Ντακότα:⁸

Στους καταυλισμούς οι ανθρωπολόγοι εντοπίζονται εύκολα. Εισχωρήστε σε οποιοδήποτε πλήθος ανθρώπων. Αναζητήστε έναν ψηλό, λιπόσαρκο, λευκό άνδρα με βερμούδα, αεροπορικό δερμάτινο μπουφάν, αυστραλέζικο καπέλο, αθλητικά παπούτσια, και ένα μεγάλο σακίδιο δεμένο ατζαμήδικα στην πλάτη του. Κατά κανόνα η γυναίκα του θα είναι λεπτή και σέξι με αφρόντιστα μαλλιά, ενώ εκείνος θα έχει δείκτη νοημοσύνης 191, και στο λεξιλόγιό του ακόμα και οι προθέσεις θα είναι εντεκασύλλαβες [...] Το πλάσμα αυτό είναι ο ανθρωπολόγος (1969: 79).

Ως εθνομουσικολόγοι είμαστε πιο ευνοημένοι από τους ανθρωπολόγους και τους κοινωνιολόγους, επειδή τα προσωπικά συναισθήματα που εξετάζουμε εκφράζονται δημόσια κατά τη μουσική επιτέλεση. Τα πολιτισμικά εμπόδια ξεπερνιούνται όταν ο μουσικολόγος συναντά τον μουσικό. Τίποτα στην εθνομουσικολογική επιτόπια έρευνα δεν μπορεί να υποκαταστήσει την οικειότητα που δημιουργούν οι κοινές μουσικές εμπειρίες. Εκτός από διασκεδαστικό, το να μαθαίνει κανείς να τραγουδά, να χορεύει, να παίζει στο πεδίο είναι και μια καλή μέθοδος. Το να είναι κανείς σε θέση να ακούσει και να εκτιμήσει μια μουσική συνιστά μια σημαντική μορφή μουσικής επικοινωνίας. Απολαύστε τη χαρά να γίνετε ξανά μαθητές: η οικοδόμηση μιας στενής σχέσης με έναν καταξιωμένο μουσικό αποτελεί συνηθισμένη και επιτυχημένη προσέγγιση στην εθνομουσικολογία (Zonis 1973, Berliner 1978, Koning 1980, Sorrell

8. Φυλή Ινδιάνων που ανήκουν στο ευρύτερο έθνος των Σιου [σ.τ.ε.].

και Ram Narayan 1980, Slawek 1987). Στη δεκαετία του 1960, οι σπουδαστές είχαν πια ανακαλύψει στους εγγράμματους πολιτισμούς της Ινδίας, της Ιαπωνίας, του Ιράν και της Ινδονησίας θεσμοθετημένα συστήματα μουσικής εκπαίδευσης (παρόμοια με το δικό μας δυτικό σύστημα), στα οποία μπορούσαν να ενταχθούν χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Η «δι-μουσικότητα»⁹ απαιτούσε κυρίως συμμετοχή και όχι παρατήρηση, ενώ η ιδέα να μαθητεύσει κανείς πλάι σε έναν γκουρού της μουσικής σαγήνευε πολλούς μαθητές. Πράγματι, ο εθνομουσικολόγος που παραμένει αποστασιοποιημένος –ως εξωτερικός παρατηρητής– ποτέ δεν θα κατανοήσει βαθιά το αντικείμενό του, δηλαδή τη μουσική, που είναι από τη φύση της προσωπική, εκφραστική, καλλιτεχνική, συναισθηματική, ακόμα και εκστατική. Ο επιτυχημένος επιτόπιος ερευνητής καταφέρνει να εξισορροπεί τη συμμετοχή και την παρατήρηση, επιδιώκοντας πάντα να μελετήσει την τέχνη της μουσικής με τρόπο επιστημονικό, συστηματικό και συμπαθητικό.

Πρακτική Προετοιμασία

Αν και μόνο στο πεδίο της έρευνας μαθαίνεται η συμμετοχική παρατήρηση, μπορεί κανείς να εξασκηθεί σε πολλές από τις δεξιότητες της πριν την άφιξη στο πεδίο. Η γλωσσική δεξιότητα είναι η κυριότερη. Βάλτε τα δυνατά σας να μάθετε τη γλώσσα που σας είναι απαραίτητη. Και για τις πιο άγνωστες γλώσσες προσφέρονται πλέον πανεπιστημιακά προγράμματα και μέθοδοι άνευ διδασκάλου, ενώ ιδιαίτερα χρήσιμα μπορεί να αποδειχτούν τα εντατικά μαθήματα κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού. Η κατανόηση ενός πολιτισμού αυξάνεται αναλόγως με τη γλωσσική ευχέρεια: όσο το επίπεδο αντίληψης και έκφρασης βελτιώνεται, τόσο αυξάνεται και το επίπεδο του λόγου [discourse] των πληροφορητών, επιτρέποντάς μας αυτόματα να εμβαθύνουμε στον πολιτισμό αυτό (το ίδιο ισχύει και ως προς την ευχέρεια στην τοπική μουσική γλώσσα).

Ασκήσεις παρατήρησης, μνήμης και επεξηγηματικής γραφής μπορούν επίσης να γίνουν πριν από την επιτόπια έρευνα. Εξασκείστε τη «συνειδητή παρατηρητικότητα» σας, την ικανότητα να παρατηρείτε και να θυμάστε λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής. Αυτό δεν είναι τόσο απλό όσο φαίνεται (Spradley 1980). Αν για παράδειγμα ρωτήσετε κάποιον που μόλις κοιτάξε το ρολόι του «τι ώρα είναι;», θα χρειαστεί να το ξανακοιτάξει επειδή δεν είχε συνειδητά ενημερωθεί για την απόλυτη ώρα. Σε ανθρωπολογικά κείμενα θα βρείτε ασκήσεις για τη βελτίωση της παρατηρητικότητας, της μνήμης και της

9. Για μια παρουσίαση και συζήτηση του όρου βλ. τα κεφάλαια του Baily και της Wong στον παρόντα τόμο [σ.τ.ε.].

συγγραφικής ικανότητας (Agar 1980, Spradley 1980, Bernard 1988), δεξιότητες που συμβάλλουν στην επιτυχία της συμμετοχικής παρατήρησης.

Οι βασικότερες δεξιότητες που πρέπει να αναπτύξει ένας εθνομουσικολόγος αφορούν την ηχογράφιση και τη φωτογράφιση. Φροντίστε να είστε πλήρως εξοικειωμένος με τον εξοπλισμό πριν από την άφιξη στο πεδίο· μην αγοράσετε προϊόντα καθοδόν για το χωριό. Μία φτηνή φωτογραφική μηχανή που αγοράσατε βιαστικά στη Νέα Υόρκη ίσως να μη δουλεύει (έτσι μπορεί να χάσετε σημαντικές φωτογραφίες περιμένοντας να εμφανιστεί ένα δοκιμαστικό φιλμ). Το κασετόφωνο που αγοράσατε σε τιμή ευκαιρίας στη Σιγκαπούρη καθοδόν για τον όποιο προορισμό σας μπορεί να μην παίρνει τις κοινές μπαταρίες, να μην είναι συμβατό με τα μικρόφωνα σας, ενώ στη συσκευασία μπορεί να μην περιλαμβάνονται αντάπτορες και κατάλληλοι φορτιστές.

Μάθετε να χειρίζεστε όλο σας τον εξοπλισμό από το σπίτι. Τίποτα δεν θα πρέπει να φτάσει στο πεδίο που να μην έχει δοκιμαστεί σε πραγματικές συνθήκες στον κλειστό χώρο του σαλονιού σας, καθώς και σε εξωτερικούς χώρους. Ηχογραφήστε μια συζήτηση στην τραπεζαρία την ώρα του δείπνου. Έλπειτα πάρτε τον ηχοληπτικό σας εξοπλισμό για δοκιμή σε ένα μέρος όπου θα εξασφαλίζεται η ακινησία – ηχογραφήστε, για παράδειγμα, μουσικούς του δρόμου που παίζουν σε έναν σταθμό του μετρό ή μια λειτουργία στη συνοικιακή εκκλησία. Στη συνέχεια επιλέξτε έναν εξωτερικό, κατά προτίμηση, χώρο μια μέρα που φυσάει, φορέστε το μαγνητόφωνο στον ώμο, πάρτε τα μικρόφωνα στο χέρι, και επιχειρήστε να ηχογραφήσετε εκδηλώσεις που εμπεριέχουν κίνηση: μία παρέλαση, μία μπάντα την ώρα που παρελαύνει ή ένα παζάρι (στην περίπτωση αυτή δεν θα μετακινείται η ηχητική πηγή αλλά ο ηχοληπτής). Τέλος, ηχογραφήστε σε περιβάλλον με δυνατό ενισχυμένο ήχο, για παράδειγμα στην τοπική ντισκοτέκ. Όσο περισσότερα προβλήματα αντιμετωπίσετε με επιτυχία πριν από την επιτόπια έρευνα (αέρας, θόρυβος, απομόνωση ήχου στα ακουστικά, ρύθμιση στάθμεων κ.τ.λ.), τόσο λιγότερα προβλήματα θα συναντήσετε στο πεδίο.

Άφιξη και εγκατάσταση στο πεδίο

Πριν από την άφιξη σας στο πεδίο έρευνας, σταθείτε λίγο να σταθμίσετε τις προσωπικές και πολιτισμικές προκαταλήψεις που φέρνετε μαζί στο ερευνητικό πρόγραμμα. Στην εθνομουσικολογία, όπως σε κάθε άλλο αντικείμενο, δεν υφίσταται απόλυτα αντικειμενική έρευνα. Οι πολιτισμικές μας αντιλήψεις και οι προσωπικές μας ιδιοσυγκρασίες καθοδηγούν τις παρατηρήσεις μας και χρωματίζουν τα ευρήματά μας. Ο ερευνητής κάνει ποιοτική έρευνα όταν αποδέχεται τις προκαταλήψεις αυτές, τις συνεξετάζει ως μέρος της μεθοδολογίας του και αναγνωρίζει την επίδρασή τους.

Η επιτόπια έρευνα αποτελείται από τα παρακάτω, γνώριμα πια, στάδια: άφιξη και εγκατάσταση στο πεδίο, πολιτισμικό και συναισθηματικό σοκ, συλλογή δεδομένων, περίοδοι διαλείμματος εναλλασσόμενες με περαιτέρω συλλογή δεδομένων και, όταν επέλθει κορεσμός, αναχώρηση από το πεδίο. Η φάση της άφιξης και εγκατάστασης στο πεδίο συνοδεύεται από ενθουσιασμό ή και ευφορία, συναισθήματα που μετριάζονται από απογοητεύσεις, αναποδιές και δυσκολίες. Ορισμένοι απλοί κανόνες θα βοηθήσουν τις πρώτες αυτές μέρες.

Πρώτον, επιλέξτε μία κοινότητα δεκτική. Η επιτόπια έρευνα είναι όλο προβλήματα από μόνη της, οπότε αν δεν είστε ευπρόσδεκτοι επιλέξτε άλλον τόπο.

Δεύτερον, πάρτε από το πανεπιστήμιο ή το ίδρυμα που σας χρηματοδοτεί έγγραφα που πιστοποιούν την ιδιότητά σας και περιγράφουν την έρευνα, τον ερευνητικό στόχο και τη διάρκεια παραμονής σας. Φροντίστε να δηλώνεται καθαρά η σχέση σας με το ίδρυμα και να υπογράφει ο αρμόδιος παράγοντας. Έχετε αντίγραφα των πιστοποιητικών σας μεταφρασμένα στην τοπική γλώσσα. Πάρτε επίσης μαζί σας οικογενειακές φωτογραφίες από την πατρίδα· έχει σημασία εκτός από το επίσημο να παρουσιάσετε και το ανθρώπινο πρόσωπό σας, ειδικά στους καινούριους φίλους που κάνετε στο χωριό.

Τρίτον, κατά την άφιξή σας σε μια νέα κοινότητα, είναι συχνά φρόνιμο να κάνετε μια σειρά από επαφές και εθιμοτυπικές επισκέψεις σε κυβερνητικά στελέχη (ακόμα και στον αρχηγό του κράτους), καταλήγοντας μέσω της διοικητικής ιεραρχίας στο υπουργείο Πολιτισμού. Από εκεί ενδεχομένως να οδηγηθείτε προς διάφορες κατευθύνσεις: κρατικές μουσικές σχολές, δυτικοποιημένοι επαγγελματίες μουσικοί, ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά κανάλια, που έχουν όλα το ενδιαφέρον τους, κι ας μη σχετίζονται άμεσα με την έρευνά σας. Αν προορισμός σας είναι η ύπαιθρος, θα χρειαστείτε περαιτέρω συστάσεις. Εγώ στάθηκα τυχερή γνωρίζοντας από τις πρώτες εβδομάδες παραμονής μου στην Ινδία τον Shri Ram Sagar Singh του Πανεπιστημίου Banaras Hindu, ο οποίος είναι κάτοικος και καταξιωμένος τραγουδιστής ενός κοντινού χωριού. Δεν πέρασε ένα εικοκιτετράωρο αφότου έμαθε ότι με ενδιέφερε η μουσική *dehālī* [του χωριού], και κανόνισε να μου τραγουδήσουν οι γυναίκες του χωριού. Αν δεν είστε τόσο τυχεροί, κανονίστε να σας συνοδεύσει στην πρώτη σας επίσκεψη στο χωριό ή την κοινότητα ένας ντόπιος ή ένας κρατικός υπάλληλος από κάποια κοντινή πόλη. Ζυγίστε τα υπέρ και τα κατά: οι κρατικοί υπάλληλοι μπορεί να φοβίζονται τους χωρικούς, οπότε ενδεχομένως να στιγματιστείτε ως παράγοντας της κυβέρνησης· από την άλλη, μια επίσημη σύσταση μπορεί να προσδώσει κύρος στο έργο σας, ακόμα και να διασφαλίσει τη ζωή και τη σωματική σας ακεραιότητα.

Κατά την άφιξή σας, ίσως είναι φρόνιμο να ξεκινήσετε από την κορυφή. Σε ένα ινδικό χωριό, για παράδειγμα, το σωστό είναι να απευθυνθείτε

στον *pradhān* [επικεφαλής] ζητώντας του να σας συστήσει στους μουσικούς. Ακολούθησα την τακτική αυτή όταν έκανα επιτόπια έρευνα στην περιφέρεια Γκοραχπούρ της Ινδίας. Στο Φελίστι, ένα χωριό του Τρινιδάδ, έφτασα μόνη και πήγα κατευθείαν στο ινδουϊστικό δημοτικό σχολείο· το χαλαρό, ανεπίσημο αυτό ξεκίνημα, που ταιριάζει ιδιαίτερα στο περιβάλλον της Καραϊβικής, έδωσε έναν ανέμελο, ευχάριστο τόνο σε όλο μου το ερευνητικό ταξίδι. Στο Σάουθχολ του Λονδίνου παρουσιάστηκα απλώς σε έναν ινδουϊστικό ναό. Η γνωριμία με τα μέλη της κοινότητας εξαρτάται από τις τοπικές αντιλήψεις· συμβουλευθείτε μελετητές που έχουν κάνει έρευνα στην περιοχή και ειδήμονες που γνωρίζουν το όλο σκηνικό.

Τέλος, προετοιμαστείτε για τις αναπόφευκτες ερωτήσεις: Ποιος είσαι; Τι κάνεις εδώ; Ποιος σε πληρώνει; (είσαι κατάσκοπος;) Τι κάνεις με τα χρήματα που κερδίζεις από την πώληση δίσκων; Γιατί να κάνει κανείς μια τέτοια δουλειά;

Καταλήξτε σε έναν τρόπο να παρουσιάσετε τον εαυτό σας και εγκαταλείψτε κάθε σκέψη να υιοθετήσετε έναν ψεύτικο ρόλο. Η προσποίηση σύντομα θα σας εξαντλήσει (Jones 1973). Το πιθανότερο είναι να σας αναθέσει η κοινωνία υποδοχής κάποιον ρόλο, συχνά με τη μορφή συγγενικού δεσμού. Οι Μπούτι του δάσους Ιτούρι στο Ζαΐρ έβαλαν τον Colin Turnbull στην κατηγορία των παιδιών (παρόλη την ηλικία του) και τον ανέθεσαν σε ένα άτεκνο ζευγάρι. Η διαδικασία ενηλικίωσής του υπήρξε ταχεία: σε επόμενη επίσκεψή του κατατάχθηκε στους εργένηδες ενήλικους άρρενες – ο τοπικός γελωτοποιός (1986). Στο Καριμπούρ της Βόρειας Ινδίας, αποκαλούσαν την Charlotte Wisser, που πρωτοπήγε το 1925, *dādī* [μητέρα του πατέρα], ενώ τη Susan Wadley, που πήγε το 1968, *buā* [αδελφή του πατέρα]· όταν έφτασα εγώ το 1986, τα κορίτσια με φώναζαν *dīdī* [κόρη του πατέρα].

Αφιερώστε τον πρώτο καιρό στο πεδίο στη μελέτη του γεωγραφικού χώρου· περιπλανηθείτε, εξερευνήστε και σχεδιάστε έναν χάρτη. Αν βρίσκεστε σε αστικό χώρο, χαρτογραφείστε τα κοινωνικά δίκτυα. Φροντίστε να μη θεωρηθείτε κατάσκοπος ή φοροεισπράκτορας εξαιτίας της ενασχόλησής σας με χάρτες και απογραφές (ντοσιέ και μολύβια πιασμένα με σπαγγάκι προκαλούν νευρική κατάσταση στον κόσμο). Έχετε υπομονή. Χαλαρώστε και απολαύστε το ξεκίνημα της νέας σας περιπέτειας. Καταγράψτε όλες τις πρώτες εντυπώσεις σας, καλές ή κακές. Οι εθνομουσικολόγοι είναι πιο τυχεροί από τους ανθρωπολόγους από κάθε πλευρά. Τα προβλήματα άφιξης και εγκατάστασης στο πεδίο λύνονται με το που αρχίζει η μουσική.

Πολιτισμικό και συναισθηματικό σοκ

Τον πρώτο μήνα στο πεδίο, ενώ ο επιτόπιος ερευνητής διαμορφώνει τις καθημερινές του συνήθειες, ενσκήπτει το «πολιτισμικό» και το «συναισθηματικό

σοκ». Πολιτισμικό σοκ είναι η σύγκρουση ανάμεσα στα πρότυπα του ντόπιου πολιτισμού και του πολιτισμού του ερευνητή. Εκείνο που στον πολιτισμό του ερευνητή θεωρείται κοινός νους, μπορεί στον ντόπιο πολιτισμό να θεωρείται ανοησία. Όσο και αν προσπαθεί ο ερευνητής να εναρμονίσει τα δικά του πολιτισμικά πρότυπα με εκείνα της κοινότητας υποδοχής, σπάνια το επιτυγχάνει, και βρίσκεται μετέωρος, χωρίς γνώριμα ορόσημα που να καθοδηγούν τον καθημερινό του βίο. Οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στο πεδίο –η συνεννόηση κάθε ώρα και μέρα σε μια ξένη γλώσσα, η προσαρμογή σε ένα χαμηλότερο επίπεδο υγιεινής, η αντιμετώπιση του ακραίου ψύχους, της ζέστης ή της υγρασίας, καθώς και η αποφυγή σκορπιών, κόκκινων μυρμηγκιών, κουνουπιών, δηλητηριωδών φιδιών και άλλων μικρών ή μεγάλων απειλών– μετατρέπονται σταδιακά σε ενοχλητικά προβλήματα. Οι καθημερινές συνήθειες των ντόπιων φαντάζουν ξαφνικά «οπισθοδρομικές» και άσκοπα σκληρές. Όταν ήμουν στην Ινδία, με τάρασσε η έκδηλα σκληρή μεταχείριση των παιδιών, οι καθημερινές, συνοδευόμενες από κλάμα, σκηνές χτενίσματος των μαλλιών και ο ξυλοδαρμός των παιδιών όταν δεν προετοίμαζαν με επιμέλεια το μάθημα για το σχολείο· αποκαρδιωνόμουν με το *purdah*¹⁰ και άλλες «πρωτόγονες» μεθόδους περιορισμού των γυναικών.

Για τον αρχάριο ερευνητή ωστόσο, το συναισθηματικό σοκ είναι ακόμα πιο συνταρακτικό. Ο σπουδαστής θα έρθει ενδεχομένως για πρώτη φορά αντιμέτωπος με τη γέννηση και τον θάνατο, τον υποσιτισμό και τη βαρεία ασθένεια που μένει αγιάτρευτη (ενώ τα μέλη της οικογένειας τσακώνονται για το ποιος θα πληρώσει τα φάρμακα). Ο νεοφερμένος ίσως νιώσει αποστροφή για τα αναπόδραστα χαρακτηριστικά της φτώχειας, για τη στέρηση σε όλους τους τομείς της ζωής όπως στη σίτιση, τη στέγαση, την ένδυση, την υγιεινή και την καθαριότητα. Η έννοια της επιστημονικής αντικειμενικότητας προκαλεί απέχθεια, ενώ η προοπτική της μακρόχρονης παραμονής στο πεδίο άγχος και κατάθλιψη. Τα προβλήματα κατά την άφιξη και εγκατάσταση στο πεδίο, το πολιτισμικό και το συναισθηματικό σοκ είναι καλά τεκμηριωμένα στα ανθρωπολογικά κείμενα. Για παράδειγμα, ο Napoleon Chagnon περιγράφει ως εξής την πρώτη του συνάντηση με Ινδιάνους Γιανομάμο στη Βενεζουέλα:

*Η αγωνία μου που θα συναντούσα τους πρώτους μου Ινδιάνους ήταν σχεδόν αβάσταχτη, ενώ διέσχιζα με μικρά, άχαρα βήματα το χαμηλό πέ-
ρασμα που οδηγούσε στο ξέφωτο του χωριού.*

10. Το *purdah* είναι θεσμός που απαντάται σε ορισμένες μουσουλμανικές κοινωνίες και αναφέρεται στην πρακτική φυσικού διαχωρισμού γυναικών και αντρών μέσα στο χώρο ή/και κάλυψης της κεφαλής και του σώματος των γυναικών ώστε να μην είναι θεατά [σ.τ.ε.].

Όταν σήκωσα το βλέμμα μου πιάστηκε η ανάσα, καθώς αντίκρισα καμιά δωδεκαριά εύσωμους, γυμνούς, βρωμερούς, φρικτούς άνδρες να μας αγριοκοιτούν πίσω από τα βέλη των τεντωμένων τόξων τους! Μάτσο πράσινα καπνόφυλλα στριμώχνονταν ανάμεσα στα κάτω δόντια και τα χείλη τους, κάνοντας το θέαμα ακόμα πιο φρικτό, ενώ από τη μύτη τους έσταζε ή κρεμόταν σκουροπράσινη μύξα [...] Αμέσως μετά συνειδητοποίησα ότι καμιά δεκαριά μοχθηρά, πεινασμένα σκυλιά ετοιμάζονταν να αρπάξουν τα πόδια μου, κυκλώνοντάς με σαν να επρόκειτο να αποτελέσω το επόμενο γεύμα τους. Έμεινα να στέκομαι εκεί με το σημειωματάριο στα χέρια, αβοήθητος και κακομοίρης. Με χτύπησε έπειτα η δυσωδία που προκαλεί η βλάστηση σε αποσύνθεση και η ακαθαρσία και κόντεπα να κάνω εμετό. Είχα τρομοκρατηθεί (1968: 5).

Η συγκεκριμένη περίπτωση ήταν μάλλον δραματική, ωστόσο κανένας ερευνητής πεδίου δεν γλυτώνει από το σοκ. Ο Honigmann αναφέρεται στις «εφτά άθλιες εβδομάδες» που πέρασε στον Καναδά κοντά στους Ινδιάνους Σλέιβ και Κρι, κάνοντας λόγο για «μοναξιά που οφειλόταν στον αποχωρισμό από την οικογένεια, τον κλειστοφοβικό φόβο της απομόνωσης που προκαλούσαν οι πλημμυρισμένοι ποταμοί και [...] τα προβλήματα με τον διερμηνέα και τους πληροφορητές» (Freilich 1970: 21). Η Hortense Powdermaker εξομολογούνταν ότι είχε «εντελώς μπουχτίσει με τη ζωή των ντόπιων» (1967: 100). Οι ερευνητές που μελετούν τον δικό τους πολιτισμό αντιμετωπίζουν εξίσου μεγάλες δυσκολίες, όπως για παράδειγμα τη στέρηση της ιδιωτικότητας – ένα γενικευμένο μάλλον πρόβλημα της επιτόπιας έρευνας. Ο M. N. Srinivas περιγράφει την «κοινωνική κλειστοφοβία» που βίωσε κάνοντας επιτόπια έρευνα στην ινδική ύπαιθρο:

Ποτέ δε με άφηναν μόνο. Έδινα μάχη για να εξασφαλίσω έστω δυο τρεις ώρες σε διάστημα μιας δυο εβδομάδων που να είμαι απολύτως μόνος. Η αγαπημένη μου αναψυχή ήταν το περπάτημα μέχρι το γειτονικό χωριό Kere, όπου είχα κάποιους παλιούς φίλους, ή το Hogur, που μια φορά τη βδομάδα είχε παζάρι. Αλλά οι φίλοι μου από το χωριό Ramapurra ήθελαν να με συνοδεύουν. Απορούσαν με την αγάπη μου για μοναχικούς περιπάτους. Ποιος ο λόγος να περπατώ όταν μπορούσα να πάρω το λεωφορείο ή να καβαλήσω το ποδήλατο παρέα με φίλους; Έπρεπε να καταστρώσω σχέδια κρυφά ώστε να τους ξεφεύγω και να βγαίνω μόνος. Όταν όμως επέστρεφα σπίτι, με ρώταγαν πάντα γιατί δεν τους πήρα μαζί. Θα ήταν πρόθυμοι να αναβάλουν τη δουλειά τους για να με συντροφέψουν (το εννοούσαν). Όσο έμενα στο χωριό, υπέφερα από κοινωνική κλειστοφοβία και ορισμένες φορές το συναίσθημα αυτό ήταν τόσο έντονο που απλά έπρεπε να το σκάσω (Srinivas, Shah και Ramaswamy 1979: 23).

Το ευτύχημα είναι πως συχνά τέτοιες κρίσεις συμπίπτουν με την πρώτη μας ευκαιρία να ηχογραφήσουμε μουσική. Στη φάση του πολιτισμικού και του συναισθηματικού σοκ, ο εθνομουσικολόγος μπορεί να καταφύγει στα επαγ-

γελματικά εργαλεία του: θέτοντας σε λειτουργία το μαγνητόφωνο, τιτλοφορώντας την πρώτη μπομπίνα, βλέποντας τη δεύτερη μπομπίνα να προστίθεται στην πρώτη με την τελειότητα ελβετικού ρολογιού, μειώνεται η σωματική και ψυχική δυσφορία. Η ακρόαση με τα ακουστικά σε λειτουργία off-tape monitoring (στην οποία ο γραμμένος ήχος ακούγεται με καθυστέρηση δευτερολέπτου) ένα ολόκληρο απόγευμα, μας μεταφέρει σε μια άχρονη διάσταση μακριά από το σπίτι και το πεδίο, με τις σκέψεις μας να στρέφονται από το χωροχρονικό παρόν στην αιωνιότητα. Έχουμε τη σωτήρια χάρη να μελετάμε ένα υπερβατικό μέσο. Όταν νιώσετε ότι δεν αντέχετε ούτε στιγμή παραπάνω τη σκληρότητα της ζωής των ντόπιων, αφεθείτε στη μουσική. Ο επαγγελματικός εξοπλισμός (που μέχρι εκείνη τη στιγμή μόνο μελάς ήταν) θα ανταποκριθεί επάξια. Είτε πρόκειται για μικρόφωνα Nagra ή Stellavox, Schoeps, AKG ή Sennheiser, είτε για μαγνητοταινίες Agfa, Ampex ή Maxell, όλα τους επαναφέρουν στη μνήμη τούς διανοητικούς στόχους και τις υψηλές επαγγελματικές προδιαγραφές που γέννησαν το ερευνητικό πρόγραμμα.

Η απόλαυση της εθνομουσικολογικής επιτόπιας έρευνας έρχεται έπειτα από πολλές μέρες και εκατοντάδες ώρες ηχογράφησης, όταν συνειδητοποιείτε, όπως και οι πληροφορητές σας, ότι το θέμα της μουσικής εξακολουθεί να σας συναρπάζει. Οι φίλοι σας στο χωριό θα συνηθίσουν την εισβολή του ανοιχτού μικροφώνου στα σπίτια, τους ναούς και τα σχολεία τους. Στο Τρινιδάδ και στην Ινδία, είχα πάντα μεγαλύτερη επίγνωση από τους άλλους ότι γίνεται ηχογράφηση και, σύντομα, άρχισα να νιώθω ότι ζω σε δύο κόσμους: στον πραγματικό, παροντικό κόσμο των ανθρώπων και των τόπων, και σε εκείνον τον μικρό, παντοτινό κόσμο του εγγεγραμμένου ήχου. Γρήγορα το πολιτισμικό σοκ υποχωρεί, ενώ εσείς πραγματοποιείτε συνεντεύξεις, φτιάχνετε ταξινομήσεις, αναπτύσσετε θεωρίες, τις καταρρίπτετε και τις αναπτύσσετε εκ νέου. Οι φιλίες βαθαινούν και οι κουβέντες τραβούν ως αργά τη νύχτα. Την ώρα των πολυάριθμων συζητήσεων πάνω στη μουσική, ίσως νιώσετε προσημονή για τη στιγμή του πλέιμπακ, για την ακρόαση μετά το γεγονός, για τις επερχόμενες ώρες μουσικής καταγραφής και ανάλυσης, για την επαναλαμβανόμενη ανάκληση στη μνήμη κάποιων φευγαλέων στιγμών στο πεδίο.

Διάρκεια παραμονής

Η διάρκεια παραμονής στο πεδίο εξαρτάται από τη φύση της έρευνας. Τα μεγάλα ερευνητικά προγράμματα των νέων ερευνητών –και ειδικά η έρευνα για διδακτορική διατριβή– απαιτούν διάστημα ενός έτους (ή περισσότερων σε περίπτωση πολλών σύντομων επισκέψεων, συνολικής διάρκειας όμως αντίστοιχης του έτους). Οι έρευνες που βασίζονται σε συνέχιση μιας προηγούμενης μελέτης πάνω στην ίδια περιοχή μπορούν να διαρκέσουν λιγότερο.

Ιδιαίτερα παραγωγικό είδος επιτόπιας έρευνας είναι το λεγόμενο πρόγραμμα «ταχύτητας» [sprint], που διαρκεί έξι έως δώδεκα εβδομάδες: χωράει στην περίοδο διακοπών του πανεπιστημίου –διάστημα αποδεκτό για τις μητέρες και τους πατέρες–, είναι αρκετά σύντομο ώστε να μπορεί να εργαστεί κανείς αδιάκοπα από νωρίς το πρωί ως αργά τη νύχτα, και αρκετά εκτενές ώστε να συλλεχθεί παραπάνω υλικό απ' όσο μπορεί να καταγραφεί, να αναλυθεί και να συγγραφτεί σε έναν χρόνο. Οι έμπειροι ερευνητές πεδίου μπορούν να αρχίσουν την έρευνα σε μια νέα περιοχή, πραγματοποιώντας μια σειρά από τέτοια προγράμματα «ταχύτητας» σε διάστημα αρκετών χρονών, τα οποία μπορούν να οργανώνουν με τέτοιο τρόπο ώστε να καλύπτουν και διαφορετικές εποχές του χρόνου. Οι πιο εκλεκτικοί, που υποστηρίζουν ότι η επιτόπια έρευνα ενός έτους είναι η μόνη έγκυρη, ενδεχομένως να περάσουν λιγότερες μέρες στο πεδίο στο σύνολο της καριέρας τους σε σύγκριση με τους πιο ευέλικτους συναδέλφους που είναι έτοιμοι να πεταχτούν για ένα δυο μήνες στο πεδίο όποτε τους παρουσιαστεί η ευκαιρία. Οι μελέτες που στηρίζονται σε επάνοδο του ερευνητή στην ίδια κοινότητα [follow-up study] είναι ιδιαίτερα καρποφόρες. Ο εθνομουσικολόγος δείχνει τη σοβαρότητα των προθέσεων του με την επιστροφή του και γίνεται δεκτός σαν παλιός φίλος. Με το πέρασμα των χρόνων, η αρχική συγχρονική μελέτη αποκτά ιστορικό βάθος, όπως έγινε με την έρευνα του Alan Merriam στους Μπασονγκί του Ζαΐρ και του Bruno Nettl στους Ινδιάνους Μπλάκφουτ της Μοντάνα (Merriam 1977, Nettl 1989).

Πληροφορητές

Η επιλογή δασκάλων και πληροφορητών προϋποθέτει αποφάσεις για τις οποίες δύσκολα δίνεται καθοδήγηση. Στην κοινωνιολογική έρευνα με ερωτηματολόγιο, τα τυχαία δείγματα πληροφορητών επιλέγονται με βάση περιπλοκές εξισώσεις που καθορίζουν το απαιτούμενο μέγεθος δείγματος ανά πληθυσμό· ή που βασίζονται σε μια στρωματοποιημένη δειγματοληψία ετερογενών πληθυσμών και την πιθανότητα κατ' αναλογία του μεγέθους του δείγματος. Τέτοιοι στατιστικοί υπολογισμοί δεν συνηθίζονται στην εθνομουσικολογία, η οποία ασχολείται κατά κανόνα με μια ιδιαίτερα εξειδικευμένη ομάδα πληροφορητών που επιλέγονται για τις μουσικές και πολιτισμικές τους γνώσεις παρά για την αντιπροσωπευτικότητά τους. Επειδή σπάνια τα δείγματα είναι αντιπροσωπευτικά, οι μελέτες μας συχνά υπολείπονται σε στατιστική εγκυρότητα σε σύγκριση με την κοινωνιολογία ή την ανθρωπολογία.

Οι εθνομουσικολόγοι βασίζονται σε λίγους βασικούς πληροφορητές, άτομα με εξειδικευμένη μουσική γνώση, πρόθυμα να μοιραστούν το χρόνο τους. Ο ερευνητής θα πρέπει να κρίνει αν οι απόψεις τους είναι προσωπικές ή τυπικές.

Σε κάποιους μουσικούς αρέσει να δοκιμάζουν τη σοβαρότητα των προθέσεων του ερευνητή προτού του φανερώσουν τα μουσικά μυστικά τους. Ο δάσκαλος mbira του Paul Berliner στη Ζιμπάμπουε, ο οποίος ανήκε στη φυλή των Σόνα, αρνούταν επί έξι χρόνια να του αποκαλύψει τα μυστικά της τεχνικής του οργάνου (1978: 1-7). Ο «Τζο», ο Μπλάκφουτ Ινδιάνος πληροφορητής του Nettl τον έκανε να περιμένει: «Έλα να με δεις πάλι την επόμενη Τρίτη, και φέρε και το μηχανήμά [κασετόφωνό] σου», είπε στον αφελή επιτόπιο ερευνητή. Αφού πέρασε αρκετές εβδομάδες κάνοντας τον σοφέρ, ο Nettl πήρε τελικά την άδεια να του πάρει μια συνέντευξη και να ηχογραφήσει μερικά τραγούδια (1983: 248-9).

Κάθε εθνομουσικολόγος βρίσκει τον δικό του τρόπο να ευχαριστήσει και να ανταμείψει τους πληροφορητές του. Τα χρήματα δεν είναι πάντα η καλύτερη λύση (ίσως να μην είστε σε θέση να πληρώσετε), σε κάποιους πολιτισμούς όμως αποτελούν την πρόπουσα ή αναγκαία οδό. Απλά δώρα, ειδικά αν είναι από τη χώρα σας, εκτιμώνται ιδιαίτερα, όπως και αντίγραφα από φωτογραφίες ή ηχογραφήσεις από το πεδίο. Στοιχειώδεις κανόνες ευγένειας υπαγορεύουν να καταθέσετε στην κοινότητα εκδόσεις, διατριβές, και εμπορικούς δίσκους ή κασέτες. Προτρέψτε τους πληροφορητές σας να διαβάσουν και να σχολιάσουν την εργασία σας – ίσως χρειαστεί να κάνετε αρκετά αντίγραφα για την τοπική βιβλιοθήκη ή το αρχείο, καθώς και για τα μέλη της κοινότητας που βοήθησαν στην έρευνά σας. Να είστε έτοιμοι να δώσετε και πρόσθετα αντίγραφα, καθώς συχνά τα πρωτότυπα δανείζονται, φθείρονται ή χάνονται· η επόμενη γενιά θα ζητήσει τα δικά της αντίγραφα.

Συνεντεύξεις

Υπάρχουν τόσα είδη συνέντευξης όσα και οι συνεντευκτές, οι συνεντευξιαζόμενοι, τα θέματα και οι πολιτισμοί. Καθοριστικό ρόλο παίζει η προσωπικότητά σας, η ικανότητα να είστε ήρεμος και συγκεντρωμένος, να ακούτε προσεκτικά και να ανταποκρίνεστε με συγκρατημένο ενθουσιασμό, καθώς και να επιδεικνύετε γνήσιο ενδιαφέρον για το θέμα και τα δεδομένα που προσδοκείτε να συλλέξετε. Οι τύποι συνέντευξης ποικίλλουν ανάλογα με τον έλεγχο που θέλει να ασκήσει ο ερευνητής στον συνεντευξιαζόμενο: μια απλή καθοδηγούμενη συζήτηση (μη τυποποιημένη συνέντευξη), μια ημιδομημένη ανοιχτή συνέντευξη (ο πληροφορητής καλείται να σταθεί σε διάφορα θέματα αναπτύσσοντάς τα) ή μια αυστηρά δομημένη συνέντευξη (ο ερευνητής ακολουθεί γραπτές οδηγίες και ελέγχει τον ρυθμό και την κατεύθυνση της συζήτησης). Η μη τυποποιημένη συνέντευξη είναι ιδιαίτερα χρήσιμη κατά τις αρχικές φάσεις της επιτόπιας έρευνας. Οι χαλαρές συζητήσεις δημιουργούν τις προϋποθέσεις για καλή επικοινωνία και βοηθούν τον ερευνητή να μάθει βασικά στοιχεία για τη

ζωή της κοινότητας. Υποδεικνύουν επίσης γόνιμες κατευθύνσεις περαιτέρω έρευνας και παρέχουν στον ερευνητή ένα λεξιλόγιο εργασίας. Η μη τυποποιημένη συνεντεύξη καλό είναι να καταγράφεται την ίδια κιόλας ημέρα σε μορφή σημειώσεων πεδίου (πράγμα διαφορετικό από την κατά λέξη καταγραφή ή απομαγνητοφώνηση, που απαιτεί έξι έως οχτώ ώρες ανά ώρα ηχογραφημένου υλικού). Από τα δεδομένα που συνέλεξε σε μη τυποποιημένες και ημιδομημένες συνεδρίες, ο ερευνητής μπορεί να σχεδιάσει οδηγούς συνέντευξης για δομημένες συνεδρίες.

Το πρώτο ερωτηματολόγιο τυποποιημένης συνέντευξης δημοσιευμένο από εθνομουσικολόγο περιέχεται στο βιβλίο *Enemy Way Music [Η Μουσική του «Δρόμου των Εχθρών»* (1954: 91-2, αναπαραγωγή στο Nettl 1964: 78-81) του David McAllester. Ο McAllester συνάντησε δυσκολίες στη διατύπωση των ερωτήσεων επειδή στο λεξιλόγιο των Ινδιάνων Ναβάχο δεν υπάρχει λέξη για τη «μουσική». Έτσι χρειάστηκε να αναθεωρήσει τις αρχικές του ερωτήσεις, αντικαθιστώντας για παράδειγμα την ερώτηση «τι είδους μουσικά όργανα έχετε;» με την ερώτηση «κάποιοι χτυπούν ένα τύμπανο όταν τραγουδούν, τι άλλα αντικείμενα χρησιμοποιούνται με παρόμοιο τρόπο;». Δοκίμασα το ερωτηματολόγιο του McAllester σε μουσικούς του Τρινιδάδ με καταγωγή από την ανατολική Ινδία, απευθύνοντάς τους την παραπάνω ερώτηση: «Κάποιοι χτυπούν ένα τύμπανο όταν τραγουδούν. Τι άλλα αντικείμενα [...];». Οι Ινδοί πληροφορητές μου (οι οποίοι με τον όρο «μουσική» εννοούν «μουσικά όργανα») φάνηκαν να απορούν και με ρώτησαν «Τι εννοείς; Εννοείς μήπως όργανο; Τι σημαίνει 'τι άλλα αντικείμενα'; Μήπως τι άλλη μουσική;». Μια ερώτηση που είχε νόημα για τους Ναβάχο ήταν ανόητη για τους ανθρώπους στο Τρινιδάδ. Οι ερωτήσεις της συνέντευξης πρέπει να διατυπώνονται με πολιτισμικά δοκιμους όρους, λαμβάνοντας υπόψη τις καθιερωμένες σε κάθε κοινωνία έννοιες και χρησιμοποιώντας τις κατάλληλες λέξεις και τους τρόπους ομιλίας. Η χρήση της αυστηρά δομημένης συνέντευξης για δοκιμή δεν συνίσταται για τις αρχικές φάσεις της επιτόπιας έρευνας. Θα χρειαστεί να ηχογραφήσετε πολλές μη τυποποιημένες συζητήσεις με θέμα τη μουσική και να εξαγάγετε από το απομαγνητοφωνημένο κείμενο το μουσικό λεξιλόγιο, τις έννοιες και τις κατηγορίες με βάση τις οποίες θα διατυπώσετε έγκυρα ερωτήματα για τις συνεντεύξεις.

Μια τυποποιημένη συνέντευξη, όσο μη δομημένη και αν είναι, διαφέρει από την απλή κουβέντα, γι' αυτό και ο επιδέξιος συνεντευκτής επιδιώκει, όσο πιο διακριτικά μπορεί, να κρύψει τις διαφορές. Πρέπει να φέρεται με τρόπο φυσικό, χωρίς να προσποιείται ή να κρατάει πόζα. Η φυσική συμπεριφορά είναι απαραίτητη είτε δουλεύετε με καινούριους πληροφορητές, είτε με άτομα που σας γνωρίζουν εδώ και χρόνια.

Η τεχνική της συνέντευξης μαθαίνεται και εμπεδώνεται μέσα από την πρακτική. Μην περιμένετε την άφιξη στο πεδίο για να δοκιμάσετε τις δυνάμεις σας. Ο καλύτερος τρόπος για να βελτιώσετε την τεχνική σας είναι να απομακρυνθείτε τις συνεντεύξεις σας. Δουλέψτε με πειθαρχία, καταγράφοντας και την τελευταία λέξη που λέτε εσείς και το υποκείμενο. Αν και κουραστική, η διαδικασία αυτή θα βοηθήσει να εντοπίσετε αδυναμίες στην προσέγγισή σας – μπορεί για παράδειγμα να φλυαρείτε, να διακόπτετε τον συνομιλητή σας, ή να απομακρύνετε τη συζήτηση από θέματα σημαντικά για εκείνον. Συνήθως οι άπειροι συνεντευκτές νιώθουν αμηχανία στις παύσεις και σπεύδουν να ανοίξουν καινούργιο θέμα. Στις κρίσιμες αυτές καμπές η συνέντευξη χάνει σε βάθος. Ο πληροφορητής, που πιθανόν να ετοιμαζόταν να εκμυστηρευτεί τις πιο προσωπικές του σκέψεις, σωπαίνει εξαιτίας της δικής σας ανυπομονησίας και ταραχής. Η σιωπηλή διερεύνηση ενθαρρύνει το υποκείμενο να αναστοχαστεί και να προσφέρει βαθύτερες και πιο λεπτομερείς εξηγήσεις. Όταν η σιωπή σας φαίνεται πολύ αμήχανη, επαναλάβετε το τελευταίο σχόλιο του υποκειμένου (η λεγόμενη ουδέτερη διερεύνηση: «Μου εξηγούσατε ότι τα τραγούδια Holī τραγουδιούνται μόνο την άνοιξη...»). Επιτρέψτε στον πληροφορητή να κατευθύνει ο ίδιος τη συζήτηση (ίσως έτσι μάθετε κάτι καινούργιο). Αποφύγετε τις καθοδηγητικές ερωτήσεις του τύπου «Δεν νομίζετε ότι...»· αντ' αυτών ο Lofland προτείνει τη διατύπωση «Ποια η γνώμη σας για...;» (Lofland 1976). Αποφύγετε να τονίζετε σημεία που εσείς (αλλά όχι απαραίτητα και ο ερωτώμενος) θεωρείτε σημαντικά («μια στιγμή να το σημειώσω αυτό»). Οι μεγάλες ερωτήσεις συνήθως φέρνουν μεγάλες απαντήσεις· θα πρέπει να κρίνετε αν η μεγάλη έκταση είναι προτιμητέα στην περίπτωση καθενός πληροφορητή ξεχωριστά. Η διατύπωση ισχυρισμών, ή αλλιώς «ψάρεμα» (όταν ο ερωτών προσποιείται ότι γνωρίζει περισσότερα από όσα πράγματι γνωρίζει), είναι μια δημοσιογραφική τεχνική ικανή να αποσπάσει ευαίσθητες πληροφορίες· αποτελεί όμως και ένα τέχνασμα αμφίβολης ηθικής (Agar 1980: 94, Kirk και Miller 1986, Bernard 1988: 215-6). Είναι συνήθως δυσκολότερο να πάρει κανείς συνέντευξη από φίλους και συγγενείς παρά από ξένους· παραδόξως, πρόθυμα δίνει κανείς πληροφορίες στον «συλλέκτη που έρχεται από μακριά για να εξαφανιστεί στη συνέχεια» (Goldstein 1964: 64, στην «ειδική σημασία του ξένου» αναφέρεται και ο Ives 1980). Στο πεδίο, οι φίλοι μας πιθανόν να μη θέλουν να μας πουν ό,τι δεν θέλουμε να ακούσουμε, γι' αυτό αποφύγετε να περνάτε όλο σας τον χρόνο με ανθρώπους με τους οποίους έχετε καλή σχέση και επικοινωνία (Wax 1960: 91).

Κάθε ερωτώμενος χρειάζεται ενθάρρυνση – δηλαδή μια ένδειξη από εσάς ότι σας παρέχει τις πληροφορίες που ζητάτε. Προσφέρετε τη στήριξη αυτή ειλικρινά και αβίαστα. Δείξτε με τις εκφράσεις του προσώπου ότι κατανοείτε

όσα λέγονται. Όταν η προσοχή σας είναι προσηλωμένη, το μήνυμα αυτό εκπέμπεται φυσικά στο συνομιλητή σας και μπορείτε να δείτε τον κόσμο μέσα από τα δικά του μάτια – αυτός είναι και ο απώτερος σκοπός μιας συνέντευξης.

Ο καλύτερος τρόπος να διαφυλάξετε μια συνέντευξη είναι να την ηχογραφήσετε. Ένα κασετόφωνο και ένα electret¹¹ μικρόφωνο αποτελούν ιδανικά μέσα. Επιβάλλεται να ζητάτε την άδεια για να ηχογραφήσετε και να εξηγήτε πώς θα χρησιμοποιηθεί η ηχογράφηση. Ρωτήστε τον ερωτώμενο αν θέλει να αναφέρεται το όνομά του όταν παρατίθενται αποσπάσματα από τον λόγο του (ή προτιμά να παραμείνει ανώνυμος). Τα κασετόφωνα είναι πλέον διαδεδομένα σε όλο τον κόσμο και δεν υπάρχει λόγος να διστάζετε να ζητήσετε την άδεια για να ηχογραφήσετε. Αν νιώθετε αμηχανία ή δειλιάζετε με τη σκέψη ότι θα ηχογραφήσετε μια συνάντηση, το υποκείμενο θα διαισθανθεί την ανησυχία σας και θα αρχίσει να νιώθει άβολα ή και καχυποψία.

Ο καλός συνεντευκτής έχει απόλυτη εμπιστοσύνη στις τεχνικές του ικανότητες και τον τεχνικό του εξοπλισμό. Αφού στήσετε το μηχάνημα ηχογράφησης και τα μικρόφωνα, βάλτε την κασέτα να γράφει, ελέγξτε με τα ακουστικά ότι όλα είναι εντάξει (μετά αφήστε τα στην άκρη για όλη τη διάρκεια της συνέντευξης): εξηγήστε ότι τα μηχανήματα είναι υπό έλεγχο, ότι η ταινία γράφει, και ότι η συνέντευξη μπορεί να ξεκινήσει. Όταν πια δώσετε το πράσινο φως στον πληροφορητή σας, μην του αποσπάσετε την προσοχή ασχολούμενος με τον εξοπλισμό. Συγκεντρώστε όλη σας την προσοχή στη συζήτηση· και το παραμικρό βλέμμα για να ελέγξετε τον μετρητή ή να βεβαιωθείτε ότι η κασέτα είναι εντάξει, μπορεί να διακόψει τη ροή. Διατηρείστε την απόλυτη προσήλωσή σας στα λόγια του πληροφορητή, αφήνοντας το κλικ του κασετοφώνου να σας ειδοποιήσει ότι έφτασε η ώρα για την αλλαγή της κασέτας· αποφύγετε να κοιτάτε νευρικά την κασέτα όταν ξέρετε ότι κοντεύει να τελειώσει.

ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ

Η εθνομουσικολογική επιτόπια έρευνα προϋποθέτει μεθοδικότητα στη συλλογή και καταγραφή των δεδομένων, που επιτυγχάνεται με τη βοήθεια ενός εντυπωσιακού αριθμού μηχανημάτων – από μαγνητόφωνα και βιντεοκάμερες, μικρόφωνα, γραφομηχανές, μέχρι και φορητούς υπολογιστές. Οι μαγνητοταινίες και οι κασέτες παρέχουν το ακουστικό υλικό, οι φωτογραφίες και η κινούμενη εικόνα το οπτικό. Τα πιο αξιόπιστα τεχνικά εργαλεία στο πεδίο εί-

11. Είδος πυκνωτικού, μόνιμα φορτισμένου μικροφώνου [σ.τ.ε.].

ναι το μολύβι και το χαρτί, με τα οποία ο εθνομουσικολόγος κρατάει τις σημειώσεις πεδίου, το προσωπικό ημερολόγιο και το ημερολόγιο εργασιών. Ώρες ολόκληρες αφιερώνονται στο πεδίο στη συλλογή και καταγραφή δεδομένων και, ακόμα περισσότερες, στην οργάνωση, τιτλοφόρηση, αρίθμηση, καταχώριση, κωδικοποίηση και τη δημιουργία παραπομπών για προσωπική χρήση, για αρχεία και άλλους μελετητές. Αν ύστερα από μήνες στο πεδίο χαλάσει για κακή σας τύχη όλος ο επαγγελματικός εξοπλισμός και καταστραφούν τα αντίγραφα ασφαλείας και τα δεύτερα αντίγραφα ασφαλείας, είναι παρήγορο ότι μπορείτε να βασιστείτε στο χαρτί και το μολύβι για να σημειώσετε τις παρατηρήσεις σας. Η σημασία τους ανέκαθεν αναγνωριζόταν στην ανθρωπολογία, όμως στην εθνομουσικολογία, με την τεχνολογία να κατέχει τόσο κυρίαρχη θέση, υποτιμώνται.

Οι ανθρωπολόγοι χωρίζουν τα γραπτά που παράγονται στο πεδίο σε τέσσερις κατηγορίες: (α) πρόχειρες σημειώσεις, (β) σημειώσεις πεδίου, (γ) προσωπικό ημερολόγιο και (δ) ημερολόγιο εργασιών. Οι εθνομουσικολόγοι, όμως, ίσως θελήσουν να σκεφτούν αν αυτό το σύστημα κατηγοριοποίησης – που υποτίθεται ότι διαχωρίζει το παρατηρημένο γεγονός (σημειώσεις πεδίου) από το πώς αισθανόμαστε για το γεγονός αυτό (προσωπικό ημερολόγιο)– ταιριάζει για την καταγραφή του εκφραστικού πολιτισμού.

Πρόχειρες σημειώσεις και σημειώσεις πεδίου

Στη διάρκεια της ημέρας χρησιμοποιείτε ένα μικρό σημειωματάριο που έχετε πάντα μαζί για πρόχειρες σημειώσεις (ζητείστε άδεια για να γράφετε στη διάρκεια των συζητήσεων). Σημειώνετε ό,τι είναι δυνατό: ακριβή ονόματα, ηλικίες, σχέσεις συγγένειας, τεχνικούς όρους, είδη τραγουδιών, στίχους τραγουδιών, απόψεις για τη μουσική, ονόματα μουσικών οργάνων, κουρδίσματα κ.ο.κ. Καλλιεργήστε τη συνήθεια να σημειώνετε πληροφορίες επί τόπου.

Είναι σημαντικό να μάθετε ένα από τα πολλά χρήσιμα συστήματα καταγραφής, κωδικοποίησης και τήρησης σημειώσεων πεδίου, που χρησιμοποιούνται στην ανθρωπολογία και την κοινωνιολογία, και να εξασκηθείτε στην καθημερινή καταγραφή σημειώσεων (υπολογίστε μία ή δύο ώρες την ημέρα). Οι ανθρωπολόγοι αφιερώνουν συνήθως τις απογευματινές ώρες στο γράψιμο· η λύση αυτή δεν ενδείκνυται για τους εθνομουσικολόγους, αφού οι μουσικές δραστηριότητες ξεκινούν πολλές φορές αφού βραδιάσει. Εναλλακτικά, ο εθνομουσικολόγος μπορεί κάθε μέρα να γράφει τις σημειώσεις της προηγούμενης μέρας – που επίσης δεν ενδείκνυται, αφού η ανθρώπινη μνήμη δεν είναι το ιδανικό μέσο αποθήκευσης. Επιλέξτε μια ελεύθερη ώρα της ημέρας για το γράψιμο· σε πολλές τροπικές χώρες οι θερμές μεσημβρινές ώρες, όταν οι ντόπιοι αναπαύονται, είναι ίσως οι πιο κατάλληλες. Προσωπικά, καθόλου

δεν μου ταιριάζει να γράφω τη νύχτα πριν πέσω για ύπνο, έχοντας γυρίσει από μια συναρπαστική αλλά και εξουθενωτική ηχογράφηση.

Οι σημειώσεις πεδίου βασίζονται στις αδούλευτες πρόχειρες σημειώσεις· υποβοηθούν τη μνήμη και προμηθεύουν τους τεχνικούς όρους που σας χρειάζονται για να συμπληρώσετε την περιγραφή σας. Οι σημειώσεις πεδίου μπορεί να αγγίζουν και τις 10.000 λέξεις τη βδομάδα (Bernard 1988: 180-202). Για να οργανώσετε όλο αυτό το υλικό είναι απαραίτητο να έχετε σύστημα. Επιλέξτε ένα ενιαίο μέγεθος χαρτιού για όλες τις σημειώσεις (το αμερικανικό 8½" x 11" ή το ευρωπαϊκό A4 είναι καλές επιλογές). Προνοήστε για να έχετε μεγάλη ποσότητα χαρτιού, αλλά θυμηθείτε ότι οι σύντομες σημειώσεις οργανώνονται ευκολότερα από τις εκτενείς. Για κάθε νέο θέμα ή ιδέα χρησιμοποιήστε καινούργια σελίδα. Αποφύγετε τις σημειώσεις με τη μορφή εκτενών αφηγήσεων που καλύπτουν πολλά θέματα· οι απλές περιγραφές μεμονωμένων θεμάτων γράφονται και ευρητηριάζονται ευκολότερα. Ορισμένοι μελετητές αριθμούν κάθε σελίδα (στο περιθώριο πάνω δεξιά) σύμφωνα με τα 888 θέματα που καταχωρίζονται στο *Outline of Cultural Materials [Περίγραμμα πολιτισμικού υλικού]* (Murdock 1945). Οι καταχωρίσεις του Murdock που σχετίζονται με τη μουσική είναι οι εξής: «53: Καλές Τέχνες (533 - μουσική, 534 - μουσικά όργανα, 535 - χορός, 536 - θέατρο, 537 - ρητορική), 54: Ψυχαγωγία (545 - μουσικές και θεατρικές παραγωγές, 547 - νυχτερινά κέντρα και καμπαρέ, 549 - βιομηχανίες τέχνης και ψυχαγωγίας)». Ο εθνομουσικολόγος θα πρέπει να αναπτύξει ένα αναλυτικότερο σύστημα που να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της μουσικολογικής έρευνας.

Η απόκρυψη των σημειώσεων από τους ανθρώπους στους οποίους αναφέρονται γεννά καχυποψία. Στους πληροφορητές μου στο Τρινιδάδ και την Ινδία άρεσε να διαβάζω από τις σημειώσεις μου· όπως είναι φυσικό, ήθελαν να ξέρουν τι έγραφα στο δωμάτιό μου. Τα σχόλια που μου έκαναν κατά την ανάγνωση αποδείχτηκαν ιδιαιτέρως χρήσιμα.

Προσωπικό ημερολόγιο

Οι ανθρωπολόγοι συνηθίζουν να κρατούν ημερολόγιο, ένα προσωπικό δηλαδή αρχείο όπου καταγράφουν τα συναισθήματα, τις ανησυχίες, την αγανάκτηση και τις ελπίδες τους. Το ημερολόγιο τηρείται χωριστά από τις σημειώσεις πεδίου. Σε επόμενη φάση, ο ερευνητής συνθέτει τα υποκειμενικά δεδομένα του ημερολογίου με τα, υποτιθέμενα, αντικειμενικά γεγονότα των σημειώσεων, αξιολογώντας τη στάση και τη διάθεσή του κατά τη συλλογή των δεδομένων και την επίδρασή τους στην έρευνα. Μπορεί κάποιοι να βρίσκουν τη μέθοδο αυτή χρήσιμη, όμως εγώ διατηρώ τις αμφιβολίες μου για την προσπάθεια σαφούς διαχωρισμού ανάμεσα στο αντικειμενικό και το υποκειμενικό. Επιπλέον δεν μου αρέσει να γράφω στο πεδίο κάτι που δεν μπορώ να διαβάσω κατόπιν

στους πληροφορητές μου ή, επίσης, που δεν θα ήθελα να εκδοθεί, όπως συνέβη για παράδειγμα με τη μεταθανάτια έκδοση των ημερολογίων πεδίου του Bronislaw Malinowski, ενός μελετητή τόσο διαπρεπή:

Τρίτη, 24/4 [...] Χθες βράδυ και σήμερα πρωί αναζήτησα ματαίως συντρόφους για τη βάρκα μου. Νιώθω να με κυριεύει λευκή οργή και μίσος για το σκούρο δέρμα, και μαζί κατάθλιψη, μια διάθεση να κάτσω κάτω και «να βάλω τα κλάματα», και μια άγρια λαχτάρα «να φύγω από δω πέρα». Μολαταύτα, αποφασίζω να αντισταθώ και να εργασθώ σήμερα - «όπως συνήθως», σε πείσμα όλων (1967: 261).

Ημερολόγιο εργασιών

Το κλειδί για μια μεθοδική επιτόπια έρευνα είναι το ημερολόγιο εργασιών, όπου γίνεται ο χρονικός (και χρηματικός) προγραμματισμός των ημερήσιων εργασιών. Ένα σχετικά μεγάλο τετράδιο με γραμμές ενδεικνύται για τη δουλειά αυτή. Αριθμήστε και βάλτε ημερομηνία σε όλες τις σελίδες εκ των προτέρων, παραχωρώντας σε κάθε ημέρα στο πεδίο από ένα δισέλιδο. Στην αριστερή σελίδα γράψτε το πρόγραμμα της ημέρας, ενώ στη δεξιά ό,τι πράγματι κάνατε. Είναι ένα σύστημα απλό, που σας παρακινεί να οργανωθείτε εκ των προτέρων: κλείστε τα ραντεβού σας για τις διάφορες δραστηριότητες και καταχωρίστε τα (στη σωστή ημερομηνία). Κλείστε ραντεβού για να πάρετε συνέντευξη από κάποιον τραγουδιστή, να φωτογραφήσετε την κατασκευή της κεφαλής του τυμπάνου, να ηχογραφήσετε ένα τραγούδι γάμου, να ολοκληρώσετε μια γενεαλογία, και καταχωρίστε τα στο τετράδιο. Η καθημερινή αντιπαραβολή του πραγματικού με το ιδανικό σας διδάσκει να διαχειρίζεστε οικονομικά τον χρόνο σας, βελτιώνοντας έτσι το πρόγραμμά σας. Στην αρχή τουλάχιστον του ταξιδιού σας, είναι σκόπιμο να σημειώνετε στο ημερολόγιο εργασιών όλες τις καθημερινές σας ασχολίες, τις ώρες φαγητού και ύπνου, καθώς και το περιεχόμενο των γευμάτων σας.

Αρίθμηση

Εκτός από τα γενικά τετράδια και ημερολόγια, ο εθνομουσικολόγος τηρεί και ειδικά αναλυτικά τετράδια για μαγνητοταινίες, κασέτες, βιντεοταινίες και ρολά φωτογραφικού φιλμ. Κάθε φορά που κάνετε εγγραφή σε ένα από τα παραπάνω μέσα, τιλοφορήστε το δίνοντας αριθμό, ημερομηνία και σύντομη περιγραφή του περιεχομένου. Αρκούν δυο μικρές αυτοκόλλητες ετικέτες επάνω στο καρούλι, μια ή δυο στο κουτί του φιλμ, και για τις κασέτες, οι τυποποιημένες αυτοκόλλητες ετικέτες του εμπορίου. Αριθμήστε ξεχωριστά κάθε τύπο –ταινίες, κασέτες, ρολά φιλμ–, αρχίζοντας από το «1» και τηρώντας αυστηρά χρονολογική σειρά (η οργάνωση ανά θέμα, είδος, μουσικό κ.τ.λ. θα πρέπει να

γίνει με τη διαδικασία της παραπομπής). Βολεύει ένα απλό σύστημα σύνθετων αριθμών ταυτοποίησης, για παράδειγμα «Ινδία 6/89/Μ/131» [όνομα ταξιδιού (Ινδία 6), έτος (1989), τύπος αρχείου (Μ - Μαγνητοταινία) και αριθμός (131^η ταινία)], «ΜΑΥ1/92/ΚΣ/39» [(Μαυρίκιος, ταξίδι 1^ο, 1992, κασέτα αρ. 39)] και ούτω καθεξής - ΡΦΦ για ρολό φωτογραφικού φιλμ, ΒΚ για βιντεοκασέτα, ΨΤΗ για ψηφιακές ταινίες ήχου.

Υγεία στο Πεδίο

Δώστε μεγάλη προσοχή στη διατήρηση της υγείας σας στο πεδίο, ιδίως αν βρίσκεστε μακριά από τον τόπο σας, στους τροπικούς ή σε άλλη ακραία κλιματικά ζώνη, π.χ. την αρκτική ή μια έρημο. Βεβαιωθείτε ότι έχετε κάνει τα απαραίτητα εμβόλια για τη συγκεκριμένη περιοχή (τυφοειδή πυρετού, χολέρας, τέτανου, κίτρινου πυρετού, πολυομυελίτιδας, ηπατίτιδας Α· δεν θα πρέπει επίσης να ξεχάσετε το τριπλό εμβόλιο για ιλαρά, παρωτίτιδα και ερυθρά, εκτός αν το κάνατε κατά την παιδική ηλικία). Πολλά από τα βασικά εμβόλια γίνονται σε δυο ή τρεις δόσεις σε χρονικό διάστημα αρκετών μηνών. Πριν από την αναχώρηση επισκεφτείτε τον οδοντίατρό σας. Πάρτε μαζί αντίγραφο της συνταγής για τα γυαλιά οράσεώς σας και ένα εφεδρικό ζευγάρι γυαλιά (πολύ σημαντικό για όσους φορούν φακούς επαφής).

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτεί η ελονοσία. Πρόκειται για μια σοβαρή λοιμώδη νόσο, που οφείλεται στην παρουσία παρασιτικών πρωτόζωων στο αίμα και είναι ενδημική στις τροπικές ζώνες, ενώ παρουσιάζει σήμερα παγκοσμίως έξαρση (εκτιμάται ότι μολύνει 150 εκατομμύρια και σκοτώνει ένα εκατομμύριο άτομα ετησίως, Hatt 1982). Αν εργάζεστε σε ζώνη όπου ενδημεί η ελονοσία (συμπεριλαμβανομένης της Αφρικής, της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Ινδικής χερσονήσου, της Νοτιοανατολικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής, και των νησιών του Ειρηνικού), προτού αναχωρήσετε, συμβουλευθείτε κάποιο ιατρικό κέντρο ειδικευόμενο σε τροπικές νόσους σχετικά με τα φάρμακα κατά της ελονοσίας, όπως η χλωροκίνη, το Fansidar, η δοξκυκλίνη και πιο σύγχρονα φάρμακα όπως η μεφλοκίνη (Lariam). Είναι απαραίτητο κατά την παραμονή σας να παίρνετε ένα ή περισσότερα από αυτά. Οι συστάσεις σχετικά με τον τύπο και τη δοσολογία των φαρμάκων διαφέρουν από τη μια περιοχή στην άλλη και από τον έναν χρόνο στον άλλο (καθώς αναπτύσσονται στελέχη ανθεκτικά σε επιμέρους φάρμακα), γι' αυτό ενημερωθείτε πριν από κάθε ταξίδι, ακόμα και αν γνωρίζετε καλά την περιοχή όπου πηγαίνετε. Συχνά, η λήψη ανθελονοσιακών φαρμάκων πρέπει να αρχίζει μια εβδομάδα πριν από το ταξίδι και να συνεχίζεται για χρονικό διάστημα έξι εβδομάδων μετά την επιστροφή. Αν ο τόπος έρευνάς σας απέχει πολύ από το κοντινότερο ιατρικό κέντρο, ζητήστε τη συμβουλή του γιατρού σας πριν αναχωρήσετε. Για κάθε

ενδεχόμενο, εφοδιαστείτε με μπόλικα δισκία χλωροκίνης και μάθετε να αναγνωρίζετε τα συμπτώματα της ελονοσίας: στην ελονοσία από το πλασμώδιο νίναχ, νιώθει κανείς αίσθηση κρύου που τη διαδέχονται ρίγη, αίσθηση ζέστης και, τέλος, εφίδρωση (ο κύκλος ολοκληρώνεται συνήθως σε ένα 24ωρο και επαναλαμβάνεται ανά 48 ώρες, με διάφορες παραλλαγές)· ο τύπος ελονοσίας από το πλασμώδιο *falciparum*, που ενδέχεται να προκαλέσει και θάνατο, εκδηλώνεται με ήπια συμπτώματα που θυμίζουν γρύπη (πυρετός, πονοκέφαλος, ίσως εμετός και διάρροια, που διαρκούν για δύο μέρες, ενώ ακολουθεί ραγδαία επιδείνωση που οδηγεί σε ηπατική, νεφρική ή αναπνευστική ανεπάρκεια ή κώμα -εγκεφαλική ελονοσία). Αν παρουσιάσετε τα ήπια συμπτώματα και γνωρίζετε ότι δεν αποκλείεται να έχετε ελονοσία τύπου *falciparum*, πάρτε αμέσως τέσσερα δισκία χλωροκίνης και κατόπιν δύο κάθε οχτώ ώρες για διάστημα μιας εβδομάδας. Η αγωγή αυτή μπορεί να σας σώσει τη ζωή ώσπου να δεχτείτε ιατρική βοήθεια. Δεν πρέπει καθόλου να αφηφούμε τα ήπια συμπτώματα (τη δεκαετία του 1980, ένας ταλαντούχος ολλανδός εθνομουσικολόγος πέθανε ξαφνικά από ελονοσία τύπου *falciparum* στην Ινδονησία). Αν ασθενήσουμε σε ζώνη όπου ενδημεί η ελονοσία θα πρέπει να θεωρήσουμε, μέχρις αποδείξεως του εναντίου, ότι πρόκειται για ελονοσία και να πάρουμε αμέσως χλωροκίνη από το στόμα, αναζητώντας παράλληλα επείγουσα και αποτελεσματική ιατρική φροντίδα.

Η πρώτη γραμμή άμυνας κατά της ελονοσίας (και άλλων 80 περίπου επικίνδυνων ασθενειών) είναι η αποφυγή των κουνουπιών. Τα εντομοαπωθητικά που περιέχουν διαιθυλοτολουαμίδη φέρνουν αποτέλεσμα όταν απλώνονται στο δέρμα, τα ρούχα και τα κλινοσκεπάσματα. Καλύψτε χέρια και πόδια, ειδικά τα απογεύματα, όταν δηλαδή τοιμπάει το ανωφελές [anopheles] κουνούπι. Φοράτε κάλτσες. Αποφύγετε ξενοδοχεία κοντά σε έλη. Εγχώρια εντομοαπωθητικά σπρέι και σπείρες απωθούν τα κουνούπια με επιτυχία, ιδίως τη νύχτα (στήστε τη σπείρα με τρόπο ασφαλή, ώστε αν σπάσει να μην πιάσει φωτιά το δωμάτιο). Οι παλιές καλές κουνουπιέρες είναι ιδιαίτερα χρήσιμες. Προσοχή επίσης σε σκορπιούς (ελέγχετε τα παπούτσια σας), φίδια και λυσσασμένα θηλαστικά, κυρίως σκυλιά. Σε περίπτωση δαγκώματος, ζητήστε επειγόντως ιατρική βοήθεια. Ακόμα και αν δεν είναι παρά μια μικρή πληγή ή αμυχή, περιποιηθείτε το τραύμα με αποστειρωμένο νερό και αντισηπτική κρέμα.

Αγνοήστε όσους ισχυρίζονται ότι πίνοντας μικρή ποσότητα από το ντόπιο, μολυσμένο νερό αποκτά κανείς με τον καιρό ανοσία. Στις υδατικές ασθένειες συγκαταλέγονται η πολιομυελίτιδα, η δρακουνκουλίαση, η λεπτοσπείρωση, ο τυφοειδής πυρετός, ο παράτυφος, η χολέρα, η μικροβιακή δυσεντερία, η αμοιβαδική δυσεντερία, η λοιμώδης ηπατίτιδα, τα σκουλήκια και η γκιαρντίαση. Πίνετε εμφιαλωμένο νερό ή οργανώστε ένα σύστημα καθαρισμού του

νερού που να στηρίζεται στο βράσιμο, τις ταμπλέτες χλωρίωσης του νερού και ενδεχομένως και σε φίλτρα. Το βράσιμο του νερού αποτελεί την ασφαλέστερη μέθοδο αποστείρωσης· ένα γρήγορο πεντάλεπτο αρκεί, ενώ το δεκάλεπτο είναι απολύτως επαρκές. Θυμηθείτε να αποστειρώνετε τα δοχεία του νερού. Οι ταμπλέτες χλωρίωσης δεν είναι το ίδιο αποτελεσματικές με το βράσιμο (είναι όμως προτιμότερες από τη μη λήψη προστατευτικών μέτρων)· προσπαθήστε πάντως να αποφύγετε τη μακρόχρονη χρήση τους. Προσθέστε την ταμπλέτα στο νερό τουλάχιστον δέκα λεπτά, ή και περισσότερο, πριν την κατανάλωση. Αν το νερό είναι βραστό, περιμένετε πρώτα να κρυώσει. Τα φίλτρα νερού βοηθούν να απομακρυνθεί η λάσπη και τα πετραδάκια, πρέπει όμως να καθαρίζονται τακτικά, διαφορετικά μπορεί να αναπτυχθούν σε αυτά μικροοργανισμοί. Και το πολύ ζεστό νερό σκοτώνει πολλά μικρόβια, γι' αυτό είναι πάντα ασφαλέστερο το τσάι και ο καφές από το άβραστο νερό. Τα εμφιαλωμένα ανθρακούχα ποτά είναι συνήθως ασφαλή επειδή η οξύτητα εξουδετερώνει τα βακτήρια.

Στο τροπικό περιβάλλον και τα μεγάλα υψόμετρα, πίνετε περισσότερα υγρά από όσα νιώθετε ότι χρειάζεστε, τουλάχιστον ώσπου να προσαρμοστεί ο φυσικός μηχανισμός της δίψας στις νέες συνθήκες. Προφυλαχθείτε από το μεσημεριανό ήλιο και θυμηθείτε ότι η ακόρεστη δίψα αντιμετωπίζεται ταχύτερα με ζεστό τσάι.

Ξεφλουδίζετε όλα τα ωμά φρούτα και λαχανικά. Για το πλύσιμο των ωμών λαχανικών και φρούτων, χρησιμοποιήστε χλωριωμένο νερό. Αποφύγετε εντελώς τα ωμά πράσινα λαχανικά όπως το μαρούλι. Το παρασκευασμένο γάλα και τα γαλακτοκομικά προϊόντα μπορεί επίσης να μην είναι ασφαλή. Μικρά εστιατόρια πάνω στο δρόμο όπου βλέπει κανείς το φαγητό να ψήνεται στη φωτιά είναι ίσως ασφαλέστερα από ακριβά ξενοδοχεία που σερβίρουν ψάρι με σάλτσα ξαναζεσταμένο από την προηγούμενη μέρα. Στις τροπικές χώρες η καλύτερη διατροφή είναι τα καλομαγειρεμένα φρέσκα λαχανικά.

Έχετε μαζί κοινά φάρμακα που δεν χρειάζονται συνταγή γιατρού: για τον πόνο, τη διάρροια, τα εξανθήματα, τη μόλυνση των ματιών και την αφυδάτωση. Το φορητό σας φαρμακείο θα πρέπει να περιλαμβάνει επίσης αντισηπτική κρέμα, ταμπλέτες για τη ναυτία (ενδείκνυνται γενικότερα για την τάση για εμετό), αντισταμινικά (για τα εξανθήματα), επιδέσμους, ηλεκτρολύτες σε σκόνη, ποικίλα αντιβιοτικά ευρείας χρήσης (το Ciproflaxin είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό ενάντια σε σοβαρές εντερικές διαταραχές), γαριφαλέλαιο (για τον πονόδοντο) και όποιο άλλο φάρμακο συνηθίζετε να χρησιμοποιείτε. Τοποθετήστε σε όλα τα φάρμακα ετικέτες με το όνομα, τη χρήση και τη δοσολογία τους.

Αναχώρηση από το πεδίο

Όπως η άφιξη και εγκατάσταση στην κοινότητα, έτσι και η αναχώρηση έχει την τέχνη της. Μην εξαφανιστείτε ξαφνικά. Αποχαιρετίστε τα μέλη της κοινότητας με τον πρόποντα για τον συγκεκριμένο πολιτισμό τρόπο – με λόγια ή πράξεις. Προϊδεάστε τους για την αναχώρησή σας. Διατηρείστε αλληλογραφία με τους φίλους που αποκτήσατε στο πεδίο· ίσως να προσβλέπουν σε μια μακροχρόνια σχέση, έστω και απλή. Ίσως να αντιπροσωπεύετε ένα σημαντικό και αξέχαστο επεισόδιο στη ζωή τους (επιστρέφοντας στους Μπασονγκί του Ζαΐρ το 1974, ύστερα από απουσία 14 χρόνων, ο Alan Merriam ανακάλυψε ότι η προηγούμενη επίσκεψή του θεωρούνταν το σημαντικότερο γεγονός της σύγχρονης μουσικής ζωής, Merriam 1977).

Ο Umesh Pandey, από το χωριό με το ψευδώνυμο Καριμπούρ στο δυτικό Ούταρ Πραντές της Ινδίας, το οποίο μελετήθηκε από διάφορους αμερικανούς ανθρωπολόγους από το 1925 και έπειτα, περιέγραψε ως εξής τα συναισθήματα του ανθρωπολογικού υποκειμένου:

Εμείς θέλουμε φιλία, εκείνοι πληροφορίες. Εμείς θέλουμε σχέσεις ζωής, εκείνοι πληροφορίες. Εμείς θέλουμε να τους θεωρούμε μέλη της οικογένειάς μας, εκείνοι πληροφορίες. Οι ανθρωπολόγοι έρχονται και φεύγουν σαν ένα όνειρο. Είναι δύσκολο να ξέρει κανείς τι να αγαπήσει και τι να μισήσει. Παρόλα αυτά, τους αγαπάμε (1991: 1).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agar, H. Michael. 1980. *The Professional Stranger: An Informal Introduction to Ethnography*. Νέα Υόρκη: Academic Press.
- Anderson, Barbara G. 1971. 'Adaptive Aspects of Culture Shock'. *American Anthropologist* 73 (5): 1121-5.
- Barley, Nigel. 1983. *The Innocent Anthropologist: Notes From a Mud Hut*. Λονδίνο: British Museum Publications.
- Berliner, Paul. 1978. *The Soul of Mbira: Music and Tradition of the Shona People of Zimbabwe*. Μπέρκλεϊ, Καλιφόρνια: University of California Press.
- Bernard, Russell H. 1988. *Research Methods in Cultural Anthropology*. Νιούμπουρι Παρκ, Καλιφόρνια: Sage Publications.
- Blacking, John. 1971. 'Deep and Surface Structures in Venda Music'. *Yearbook of the International Folk Music Council* 3: 91-108.
- _____. 1973. 'Fieldwork in African Music'. Στο *Reflections on Afro-American Music*, επιμέλεια Dominique-Reni de Lerma, 207-21. Κεντ, Οχάιο: Kent State University Press.
- Brady, Erica, κ.ά., επιμ. 1984. *The Federal Cylinder Project: a Guide to Field Cylinder Collections in Federal Agencies*. Ουάσινγκτον: American Folklife Center.

- Bruner, Edward M. 1986. 'Ethnography as Narrative'. Στο *The Anthropology of Experience*, επιμέλεια Victor W. Turner και Edward M. Bruner, 139-55. Ουρμπάνα: University of Illinois.
- Capwell, Charles. 1986. *The Music of the Bauls of Bengal*. Κεντ, Οχάιο: Kent State University Press.
- Casagrande, Joseph B. 1960. *In the Company of Man: Twenty Portraits by Anthropologists*. Νέα Υόρκη: Harper.
- Chagnon, Napoleon A. 1968. *Yanomamö: The Fierce People*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Clifford, James και George E. Marcus, επιμ. 1986. *Writing Cultures: The Poetics and Politics of Ethnography*. Μπέρκλεϊ: University of California Press.
- Deloria, Vine. 1969. *Custer Died for your Sins: An Indian Manifesto*. Νέα Υόρκη: Macmillan.
- Dumont, Jean-Paul. 1978. *The Headman and I: Ambiguity and Ambivalence in the Fieldworking Experience*. Όστιν: University of Texas Press.
- Freilich, Morris, επιμ. 1970. *Marginal Natives: Anthropologists at Work*. Νέα Υόρκη: Harper & Row.
- _____, επιμ. 1977. *Marginal Natives at Work: Anthropologists in the Field*. Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη: Schenkman Pub. Co.
- Frisbie, Charlotte J. και David P. McAllester, επιμ. 1978. *Navajo Blessingway Singer: the Autobiography of Frank Mitchell, 1881-1967*. Τάκσον: University of Arizona Press.
- Golde, Peggy, επιμ. 1970. *Women in the Field: Anthropological Experiences*. Σικάγο: Aldine Pub.
- Goldstein, K. S. 1964. *A Guide for Field Workers in Folklore*. Hatboro, PA: Folklore Associates.
- Gourlay, Kenneth A. 1978. 'Towards a Reassessment of the Ethnomusicologist's Role in Research'. *Ethnomusicology* 22 (1): 1-35.
- Hatt, John. 1982. *The Tropical Traveller: An Essential Guide to Travel in Hot Climates*. Λονδίνο: Pan Books.
- Henry, Edward O. 1988. *Chant the Names of God: Musical Culture in Bhojpuri-Speaking India*. Σαν Ντιέγκο, Καλιφόρνια: San Diego State University Press.
- Henry, Frances και Satish Saberwal, επιμ. 1969. *Stress and Response in Fieldwork*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Hood, Mantle. 1954. *The Nuclear Theme as a Determinant of Patet in Javanese Music*. Groningen: J.B. Wolters.
- Hughes, Everett C. 1960. 'Introduction: The Place of Field Work in Social Science'. Στο *Field Work: An Introduction to the Social Sciences*, επιμέλεια Buford H. Junker. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Ives, Edward D. 1980. *The Tape-Recorded In Interview: A Manual for Field Workers in Folklore and Oral History*. Νόξβιλ, Τενεσί: University of Tennessee Press.
- Jackson, Bruce. 1987. *Fieldwork*. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- Jones, Delmos J. 1973. 'Culture Fatigue: The Results of Role-Playing in Anthropological Research'. *Anthropological Quarterly* 46 (1): 30-7.
- Junker, Buford H. 1960. *Field Work: An Introduction to the Social Sciences*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Keil, Charles. 1979. *Tiv Songs*. Σικάγο και Λονδίνο: University of Chicago Press.
- Kirk, Jerome και Marc L. Miller. 1986. *Reliability and Validity in Qualitative Research*.

- Μπέβερλι Χιλς, Καλιφόρνια: Sage Publications.
- Koning, Jos. 1980. 'The Fieldworker as Performer: Fieldwork Objectives and Social Roles in County Clare, Ireland'. *Ethnomusicology* 24 (3): 417-29.
- Kuhn, Thomas S. 1962. *The Structure of Scientific Revolutions*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Lofland, John. 1976. *Doing Social Life: The Qualitative Study of Human Interaction in Natural Settings*. Νέα Υόρκη: John Wiley.
- Malinowski, Bronislaw. 1922. *Argonauts of the Western Pacific*. Νέα Υόρκη: E.P. Dutton & Co.
- _____. 1967. *A Diary in the Strict Sense of the Term*. Νέα Υόρκη: Harcourt, Brace & World.
- McAllester, David Park. 1954. *Enemy Way Music: A Study of Social and Esthetic Values as Seen in Navaho Music*. Κέμπριτζ: The Museum.
- Mead, Margaret. 1972. *Blackberry Winter: My Earlier Years*. Νέα Υόρκη: Morrow.
- Merriam, Alan. 1969. 'The Ethnographic Experience: Drum-Making among the Bala (Basongye)'. *Ethnomusicology* 13 (1): 74-100.
- _____. 1977. 'Music Change in a Basongye Village (Zaire)'. *Anthropos* 72 (5/6): 806-46.
- Mills, George. 1973. 'Art and the Anthropological Lens'. Στο *The Traditional Artist in African Societies*, επιμέλεια Warren L. d'Azevedo, 379-416. Μπλουμινγκτον, Ιντιάνα: Indiana University Press.
- Murdock, George Peter, κ.ά. 1945. *Outline of Cultural Materials*. Νιου Χέιβεν, Κονέκτικατ: Yale University Press.
- Myers, Helen P. 1981. "Normal" Ethnomusicology and "Extraordinary" Ethnomusicology'. *Journal of the Indian Musicological Society* 7 (3-4): 38-44.
- Myers, Helen. 1984. *Felicity, Trinidad: The Musical Portrait of a Hindu Village*. Διδακτορική Διατριβή, University of Edinburgh, Εδιμβούργο.
- Naroll, Raoul. 1962. *Data Quality Control - a New Research Technique: Prolegomena to a Cross-Cultural Study of Culture Stress*. Νέα Υόρκη: Free Press of Glencoe.
- Nettl, Bruno. 1954. *North American Indian Musical Styles*. Φιλαδέλφεια: American Folklore Society.
- _____. 1964. *Theory and Method of Ethnomusicology*. Νέα Υόρκη: Free Press of Glencoe.
- _____. 1983. *The Study of Ethnomusicology: Twenty-nine Issues and Concepts*. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- _____. 1984. 'A Tale of Two Cities'. *Asian Music* 15 (2): 1-10.
- _____. 1989. *Blackfoot Musical Thought: Comparative Perspectives*. Κεντ, Οχάιο: Kent State University Press.
- Pandey, Umesh. 1991. *Anthropologists in Karimpur, 1925-1990*. Ανέκδοτη μεταπτυχιακή εργασία.
- Peacock, James. L. 1986. *The Anthropological Lens: Harsh Light, Soft Focus*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Pelto, Pertti J. 1970. *Anthropological Research: The Structure of Inquiry*. Νέα Υόρκη: Harper & Row.
- Pelto, Pertti J. και G. H. Pelto. 1973. 'Ethnography: The Fieldwork Enterprise'. Στο *Handbook of Social and Cultural Anthropology*, επιμέλεια John J. Honigmann, 241-88. Σικάγο: Rand McNally Co.
- Popper, Karl R. 1959. *The Logic of Scientific Discovery*. Λονδίνο: Hutchinson.

- Popper, Karl R. 1963. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. Λονδίνο: Routledge & Kegan Paul.
- _____. 1972. *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Οξφόρδη: Clarendon Press.
- Powdermaker, Hortense. 1967. *Stranger and Friend: The Way of an Anthropology*. Νέα Υόρκη: W. W. Norton.
- Ryan, Alan, επιμ. 1973. *The Philosophy of Social Explanation*. Λονδίνο: Oxford University Press.
- Salinas, J. 1975. 'On the Clan of Anthropologists'. Στο *The Human Way: Readings in Anthropology*, επιμέλεια Harvey Russell Bernard. Νέα Υόρκη: Macmillan.
- Seeger, Anthony. 1987. *Why Suyu Sing. A Musical Anthropology of an Amazonian People*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Slawek, Stephen. 1987. *Sitār Technique in Nibaddh Forms*. Δελχί: Motilal Banarsidass Publishers.
- Slotkin, James Sydney. 1952. *Menomini Peyotism: A Study of Individual Variation in a Primary Group with a Homogeneous Culture*. Φιλαδέλφεια: American Philosophical Society.
- Sorrell, Neil και Ram Narayan. 1980. *Indian Music in Performance: A Practical Introduction*. Συνοδεύεται με κασσέτα ήχου του Ram Narayan, εισαγωγή από τον Yehudi Menuhin. Μάντσεστερ: Manchester University Press.
- Spindler, George D., επιμ. 1970. *Being an Anthropologist: Fieldwork in Eleven Cultures*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Spradley, James P. 1980. *Participant Observation*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Srinivas, M. N., A. M. Shah και E. A. Ramaswamy, επιμ. 1979. *The Fieldworker and the Field: Problems and Challenges in Sociological Investigation*. Δελχί: Oxford University Press.
- Turnbull, Colin M. 1986. 'Sex and Gender: The Role of Subjectivity in Field Research'. Στο *Self, Sex and Gender in Cross-Cultural Fieldwork*, επιμέλεια Tony Larry Whitehead και Mary Ellen Conaway, 17-27. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- Turner, Victor W. και Edward M. Bruner. 1986. *The Anthropology of Experience*. Ουρμπάνα: University of Illinois.
- Wade, Bonnie C. 1984. *Khyāl: Creativity Within North India's Classical Music Tradition*. Κέμπριτζ και Νέα Υόρκη: Cambridge University Press.
- Wax, Rosalie H. 1960. 'Reciprocity in Field Work'. Στο *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*, επιμέλεια Richard N. Adams και Jack J. Preiss, 90-8. Χόμγουοτ, Ιλινόι: Dorsey.
- _____. 1971. *Doing Fieldwork: Warnings and Advice*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Wax, Murray L. 1977. 'On Fieldworkers and Those exposed to Fieldwork: Federal Regulations and Moral Issues'. *Human Organization* 36(3): 321-8.
- Whitehead, Tony Larry και Marey Ellen Conaway, επιμ. 1986. *Self, Sex and Gender in Cross-Cultural Fieldwork*. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- Wiser, Charlotte Viall και William Henricks Wiser. 1930. *Behind Mud Walls 1930-1960*. Νέα Υόρκη: Richard R. Smith, Inc.
- Zonis, Ella. 1973. *Classical Persian Music: an Introduction*. Κέμπριτζ, Μασαχουσέτη: Harvard University Press.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Adams, Richard N. και Jack J. Preiss, επιμ. 1960. *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*. Χόμγουντ, Ιλινόι: Dorsey.
- Arensberg, Conrad M. 1954. 'The Community-Study Method'. *American Journal of Sociology* 60: 109-24.
- Babcock, Barbara. A. 1980. 'Reflexivity: Definitions and Discriminations'. *Semiotica* 30: 1-14.
- Bartis, Peter. 1979. *Folklife and Fieldwork: A Layman's Introduction to Field Techniques*. Ουάσινγκτον: American Folklife Center.
- Bell, J. H. 1954. 'Field Techniques in Anthropology'. *Mankind* 5 (1): 3-8.
- _____. 1955. 'Observation in Anthropology'. *Mankind* 5 (2): 55-60.
- Bennett, John W. και Gustav Thaiss. 1967. 'Sociocultural Anthropology and Survey Research'. Στο *Survey Research in the Social Sciences*, επιμέλεια Charles Y. Glock, 269-313. Νέα Υόρκη: Russell Sage Foundation.
- Bernard, Russell H., κ.ά. 1984. 'The Problem of Informant Accuracy: The Validity of Retrospective Data'. *Annual Review of Anthropology* 13: 495-517.
- Berreman, Gerald D. 1962. *Behind many Masks: Ethnography and Impression Management in a Himalayan Village*. Ίθακα, Νέα Υόρκη: Society for Applied Anthropology.
- Béteille, André και Triloki N. Madan. 1975. *Encounter and Experience: Personal Accounts of Fieldwork*. Δελχί: Vikas Publishing House.
- Biesele, Megan και Stephen A. Tyler, επιμ. 1986. *The Dialectic of Oral and Literary Hermeneutics*. Ουάσινγκτον: American Anthropology Association.
- Blanchard, Kendall. 1977. 'The Expanded Responsibilities of Long Term Informant Relationships'. *Human Organization* 36 (1): 66-8.
- Bochner, Stephen. 1980. 'Unobtrusive Methods in Cross-Cultural Experimentation'. Στο *Handbook of Cross-Cultural Psychology*, τεύχ. 2, επιμέλεια Harry C. Triandis και John W. Berry, 319-87. Βοστώνη: Allyn & Bacon.
- Boster, James Shilts. 1985. 'Requiem for the Omniscient informant: There's Life in the Old Girl Yet'. Στο *Directions in Cognitive Anthropology*, επιμέλεια Janet W. D. Dougherty, 177-97. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- Botkin, Benjamin A. 1938. *Supplementary Instructions to the American Guide Manual for Folklore Studies*. Ουάσινγκτον: WPA, Federal Writer's Project.
- Brunvand, Jan Harold. 1971. *A Guide for Collectors of Folklore in Utah*. Σολτ Λέικ Σίτι: University of Utah Press.
- _____. 1976. *Folklore: A Study and Research Guide*. Νέα Υόρκη: St Martin's Press.
- Bulmer, Martin και Donald P. Warwick, επιμ. 1983. *Social Research in Developing Countries: Surveys and Censuses in the Third World*. Τσίτσεστερ και Νέα Υόρκη: Wiley.
- Carpenter, Inta Gale, επιμ. 1978. *Folklorists in the City: The Urban Field Experience*. Μπλούμινγκτον, Ιντιάνα: Folklore Forum [Folklore Forum special no.]
- Clarke, Michael. 1975. 'Survival in the Field: Implications of Personal Experience in Field Work'. *Theory and Society* 2 (1): 95-123.
- Cook, Thomas D. και Donald T. Campbell, επιμ. 1979. *Quasi-Experimentation: Design & Analysis Issues for Field Settings*. Σικάγο: Rand McNally College.
- Dean John P. και William Foote Whyte. 1958. 'How do you Know if the Informant is Telling

- the Truth?'. *Human Organization* 17 (2): 34-8.
- Denzin, Norman K. 1970. *The Research Act: A Theoretical Introduction to Sociological Methods*. Σικάγο: Aldine Pub. Co.
- Dorson, Richard M., κ.ά., επιμ. 1983. *Handbook of American Folklore*. Μπλούμινγκτον: Indiana University Press.
- Du Bois, C. 1951. 'Culture Shock'. Στο *To Strengthen World Freedom*. Νέα Υόρκη: Institute of International Education, Special Publication Series, τ. 1.
- Edgerton, Robert B. και L. L. Langness. 1974. *Methods and Styles in the Study of Culture*. Σαν Φρανσίσκο: Chandler & Sharp.
- Foster, George M. και Robert V. Kemper, επιμ. 1974. *Anthropologists in Cities*. Βοστώνη: Little, Brown.
- Foster, George M., κ.ά., επιμ. 1979. *Long-term Field Research in Social Anthropology*. Νέα Υόρκη: Academic Press.
- Freeman, Linton C., A. Kimball Romney και Sue C. Freeman. 1987. 'Cognitive Structure and Informant Accuracy'. *American Anthropologist* 89 (2): 310-25.
- Geertz, Clifford. 1976. "From the Native's Point of View": On the Nature of Anthropological Understanding'. Στο *Meaning in Anthropology*, επιμέλεια Keith H. Basso και Henry A. Selby. Αλμπουκέρκα: University of New Mexico Press.
- Georges, Robert A. και Michael O. Jones. 1980. *People Studying People: The Human Element in Fieldwork*. Μπέρκλεϊ: University of California Press.
- Goetz, Judith Preissle και Margaret Diane LeCompte. 1984. *Ethnography and Qualitative Design in Educational Research*. Ορλάντο, Φλόριντα: Academic Press.
- Goffman, Erving. 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Νέα Υόρκη: Doubleday.
- _____. 1967. *Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior*. Γκάρντεν Σίτι, Νέα Υόρκη: Doubleday.
- Gold, Raymond L. 1958. 'Roles in Sociological Field Observations'. *Social Forces* 36: 217-23.
- Grele, Ronald J., επιμ. 1975. *Envelopes of Sound: Six Practitioners Discuss the Method, Theory and Practice of Oral History and Oral Testimony*. Σικάγο: Precedent.
- Gross, Daniel R. 1984. 'Time Allocation: A Tool for the Study of Cultural Behaviour'. *Annual Review of Anthropology* 13: 519-58.
- Hall, Edward T. 1959. *The Silent Language*. Νέα Υόρκη: Doubleday.
- _____. 1966. *The Hidden Dimension*. Γκάρντεν Σίτι, Νέα Υόρκη: Doubleday.
- Hammond, Phillip E., επιμ. 1964. *Sociologists at Work: Essays on the Craft of Social Research*. Νέα Υόρκη: Basic Books.
- Harris, Marvin. 1974. 'Why a Perfect Knowledge of all the Rules one Must Know to Act like a Native Cannot Lead to Knowledge of how Natives Act'. *Journal of Anthropological Research* 30 (4): 242-51.
- Heiss, Jerold και Dennison Nash, 1967. 'The Stranger in Laboratory Culture Revisited'. *Human Organization* 26: 47-51.
- Henry, Frances. 1966. 'The Role of the Fieldworker in an Explosive Political Situation'. *Current Anthropology* 7 (5): 552-9.
- Herskovits, Melville J. 1948. 'The Ethnographer's Laboratory'. Στο *Man and his Works: The Science of Cultural Anthropology*, Melville J. Herskovits. Νέα Υόρκη: A. A. Knopf.
- Honigmann, John J. 1976. 'The Personal Approach in Cultural Anthropological Research'. *Current Anthropology* 17 (2): 243-61.

- Hurston, Zora Neale. 1935. *Mules and Men*. Φιλαδέλφεια: J. B. Lippincott.
- Johnson, Allen W. 1978. *Quantification in Cultural Anthropology: An Introduction to Research Design*. Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press.
- Johnson, John M. 1975. *Doing Field Research*. Νέα Υόρκη: Free Press.
- Lawless, Robert, Vinson H. Sutlive, Jr. και Mario D. Zamora, επιμ. 1983. *Fieldwork: The Human Experience*. Νέα Υόρκη: Gordon and Breach Science Publishers.
- Lerner, Craig A., επιμ. 1991. *The Grants Register, 1989-1991*. Λονδίνο: Macmillan.
- Lesser, Alexander. 1939. 'Problems versus Subject Matter as Directives of Research'. *American Anthropologist* 41 (4): 574-82.
- Lewis, Oscar. 1953. 'Controls and Experiments in Field Work'. Στο *Anthropology Today: an Encyclopedic Inventory*, επιμέλεια Alfred Louis Kroeber, 452-75. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Liebow, Elliott. 1967. *Tally's Corner: A Study of Negro Streetcorner Men*. Βοστώνη: Little, Brown.
- Lofland, John. 1971. *Analyzing Social Settings: A Guide to Qualitative Observation and Analysis*. Μπέλμοντ, Καλιφόρνια: Wadsworth Pub. Co.
- Lundberg, Craig C. 1968. 'A Transactional Conception of Fieldwork'. *Human Organization* 27 (1): 45-9.
- Malinowski, Bronislaw. 1948. *Magic, Science and Religion and Other Essays*. Νέα Υόρκη: Doubleday.
- Mark, Joan. 1982. 'Francis La Flesche: The American Indian as Anthropologist'. *Isis* 73 (4): 496-510.
- Mead, Margaret. 1933. 'More Comprehensive Field Methods'. *American Anthropologist* 35 (1): 1-15.
- Merriam, Alan. 1969. 'The Ethnographic Experience: Drum-Making among the Bala (Basongye)'. *Ethnomusicology* 13 (1): 74-100.
- Monique, Borgerhoff-Mulder και T. M. Caro. 1985. 'The Use of Quantitative Observational Techniques in Anthropology'. *Current Anthropology* 26 (3): 323-35.
- Nachman, Steven R. 1984. 'Lies My Informant Told Me'. *Journal of Anthropological Research* 40: 536-53.
- Nachmias, David και Chava Nachmias. 1976. *Research Methods in the Social Sciences*. Νέα Υόρκη: St. Martin's Press.
- Naroll, Raoul και Ronald Cohen, επιμ. 1970. *A Handbook of Method in Cultural Anthropology*. Γκάρντεν Σίτι, Νέα Υόρκη: Columbia University Press.
- Nash, Dennison. 1963. 'The Ethnologist as Stranger: An Essay in the Sociology of Knowledge'. *Southwest Journal of Anthropology* 19 (2): 149-67.
- Rabinow, Paul. 1977. *Reflections on Fieldwork in Morocco*. Μέρκλεϊ: University of California Press.
- Richards, Audrey I. 1939. 'The Development of Field Work Methods in Social Anthropology'. Στο *The Study of Society: Methods and Problems*, επιμέλεια Frederic C. Bartlett, κ.ά., 272-316. Λονδίνο: K. Paul, Trench, Trubner & Co.
- Rohner, Ronald P. 1969. *The Ethnography of Franz Boas: Letters and Diaries of Franz Boas Written on the Northwest Coast from 1886 to 1931*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Rohner, Ronald, κ.ά. 1973. 'Ethnographer Bias in Cross-Cultural Research'. *Behavior Science Notes* 8 (4): 275-317.
- Romney, A. Kimball, Susan C. Weller και William H. Batchelder. 1986. 'Culture as

- Consensus: A Theory of Culture and Informant Accuracy'. *American Anthropologist* 88 (2): 313-38.
- Ruby, Jay, επιμ. 1982. *A Crack in the Mirror: Reflexive Perspectives in Anthropology*. Φιλαδέλφεια: University of Pennsylvania Press.
- Samarin, William J. 1967. *Field Linguistics: A Guide to Linguistic Field Work*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Sanjek, Russell. 1978. 'A Network Method and its Uses in Urban Ethnography'. *Human Organization* 37: 257-68.
- Schatzman, Leonard και Anselm L. Strauss. 1973. *Field Research: Strategies for a Natural Sociology*. Ίνγκλγουντ Κλιφς, Νιου Τζέρσεϊ: Prentice-Hall.
- Schwab, William B. 1965. 'Looking Backward: An Appraisal of Two Field Trips'. *Human Organization* 24 (4): 373-80.
- Sechrest, Lee, επιμ. 1979. *Unobtrusive Measures Today*. Ειδικό τεύχος του *New Directions in Methodology for Behavior Science*: τ. 1. Σαν Φρανσίσκο: Jossey-Bass Publishers.
- Smalley, W. A. 1963. 'Culture, Shock, Language Shock, and the Shock of Self-Discovery'. *Practical Anthropology* 10: 49-56.
- Speier, Matthew. 1973. *How to Observe Face-to-Face Communication: A Sociological Introduction*. Πασίφικ Πάλισεϊντς, Καλιφόρνια: Goodyear Pub. Co.
- Spradley, James P. και David W. McCurdy, επιμ. 1972. *The Cultural Experience: Ethnography in Complex Society*. Σικάγο: Science Research Associates.
- Stein, M. L. 1971. *Reporting Today: The Newswriter's Handbook*. Νέα Υόρκη: Cornerstone Library.
- Stocking, George W. επιμ. 1985. *Observers Observed: Essays on Ethnographic Fieldwork*. Μάντισον, Ουισκόνσιν: University of Wisconsin Press.
- Tyler, Stephen A., επιμ. 1969. *Cognitive Anthropology*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Wax, Rosalie H. 1952. 'Reciprocity as a Field Technique'. *Human Organization* 11 (3): 34-7.
- _____. 1960. 'Twelve Years Later: An Analysis of Field Experience'. Στο *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*, επιμέλεια Richard N. Adams και Jack J. Preiss. Χόμγουντ, Ιλινόι: Dorsey.
- Weller, Susan C. και A. Kimball Romney. 1988. *Systematic Data Collection*. Νιούμπουρι Παρκ, Καλιφόρνια: Sage Publications.
- Werner, Oswald και G. Mark Schoepfle. 1987. *Systematic Fieldwork*. Νιούμπουρι Παρκ, Καλιφόρνια: Sage Publications.
- Whyte, William Foote. 1943. *Street Corner Society: The Social Structure of an Italian Slum*. Σικάγο: University of Chicago Press.
- _____. 1984. *Learning from the Field: A Guide from Experience*. Σε συνεργασία με την Kathleen King Whyte. Μπέβερλι Χιλς: Sage Publications.
- Williams, Thomas R. 1967. *Field Methods in the Study of Culture*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Wintrob, R. M. 1969. 'An Inward Focus: A Consideration of Psychological Stress in Fieldwork'. Στο *Stress and Response in Fieldwork*, επιμέλεια Frances Henry και Satish Saberwal. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Zelditch, Morris Jr. 1962. 'Some Methodological Problems of Field Studies'. *American Journal of Sociology* 67 (5): 566-76.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΗ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ

- Becker, Howard S. 1958. 'Problems of Inference and Proof in Participant Observation'. *American Sociological Review* 23 (6): 652-60.
- Jules-Rosette, Bennetta. 1980. *Rethinking Field Research: the Role of the Observing Participant*. Ουάσινγκτον: American Anthropological Association.
- Kluckhohn, Florence R. 1940. 'The Participant-Observer Technique in Small Communities'. *American Journal of Sociology* 46 (3): 331-43.
- McCall, George J. και Jerry L. Simmons, επιμ. 1969. *Issues in Participant Observation: A Text and Reader*. Ρέντινγκ, Μασαχουσέτη: Addison-Wesley Pub.
- Miller, S. M. 1952. 'The Participant Observer and "Over-Rapport"'. *American Sociological Review* 17 (1): 97-9.
- Olesen, Virginia L. και Etvi Waik Whittaker. 1967. 'Role-Making in Participant Observation: Processes in the Researcher-Actor Relationship'. *Human Organization* 26: 273-81.
- Schwartz, Morris S. και Charlotte Green Schwartz. 1955. 'Problems in Participant Observation'. *American Journal of Sociology* 60: 343-54.
- Vidich, Arthur J. 1955. 'Participant Observation and the Collection and Interpretation of Data'. *American Journal of Sociology* 60 (4): 354-60.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

- Becher, Howard S. και Blanche Geer. 1957. 'Participant Observation and Interviewing: a Comparison'. *Human Organization* 16 (3): 28-32.
- Bradburn, Norman M., Seymour Soudman και Edward Blair. 1979. *Improving Interview Method and Questionnaire Design: Response Effects to Threatening Questions in Survey Research*. Σαν Φρανσίσκο: Jossey-Bass Publishers.
- Dean, John P. 1967 [1954]. 'Participant Observation and Interviewing'. Στο *An Introduction to Social Research*, επιμέλεια John T. Doby, 225-52. Χάρισμπουργκ, Πενσυλβάνια: Stackpole books.
- Gorden, Raymond L. 1975 [1969]. *Interviewing: Strategy, Techniques, and Tactics*. Χόμγουντ, Ιλινόι: The Dorsey Press.
- Goyder, John. 1985. 'Face-to-Face Interviews and Mailed Questionnaires: The Net Difference in Response Rate'. *Public Opinion Quarterly* 49 (2): 234-52.
- Holmberg, Allan R. 1955. 'Participant Intervention in the Field'. *Human Organization* 14 (1): 23-6.
- Dexter, Anthony L. 1970. *Elite and Specialized Interviewing*. Έβανστον, Ιλινόι: Northwestern University Press.
- Merton, Robert K., Marjorie Fiske και Patricia L. Kendall. 1956. *The Focused Interview: A Manual of Problems and Procedures*. Γκλένκο, Ιλινόι: Free Press.
- Nadel, Frederick S. 1939. 'The Interview Technique in Social Anthropology'. Στο *The Study of Society: Methods and Problems*, επιμέλεια Frederic C. Bartlett, Morris Ginsberg, Ethel John Lindgren και Robert Henry Thouless, 317-27. Λονδίνο: K. Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Payne, Stanley Le Baron. 1951. *The Art of Asking Questions*. Πρίνστον: Princeton University Press.
- Paul, Benjamin D. 1953. 'Interviewing Techniques and Field Relationships'. Στο *Anthropology Today: An Encyclopedic Inventory*, επιμέλεια Alfred L. Kroeber, 430-51. Σικάγο: University of Chicago Press.
- Simons, Helen. 1981. 'Conversation Piece: The Practice of Interviewing in Case Study

- Research'. Στο *Uttering, Muttering: Collecting, Using and Reporting Talk for Social and Educational Research*, επιμέλεια Clem Adelman, 27-50. Λονδίνο: Grant McIntyre.
- Skipper, K. James Jr. και Charles H. McCaghy. 1972. "Respondents" Intrusion Upon the Situation: The Problem of Interviewing Subjects with Special Qualities". *Sociological Quarterly* 13 (2): 237-43.
- Spradley, James P. 1979. *The Ethnographic Interview*. Νέα Υόρκη: Holt, Rinehart and Winston.
- Sudman, Seymour και Bradburn, Norman M. 1982. *Asking Questions: A Practical Guide to Questionnaire Design*. Σαν Φρανσίσκο: Jossey-Bass Publishers.
- Whyte, William F. 1953. 'Interviewing for Organizational Research'. *Human Organization* 12 (2): 15-22.
- _____. 1957. 'On Asking Indirect Questions'. *Human Organization* 15 (4): 21-3.
- _____. 1960. 'Interviewing in Field Research'. Στο *Human Organization Research: Field Relations and Techniques*, επιμ. Richard N. Adams και Jack J. Preiss, 352-74. Χόμγουντ, Ιλινόι: The Dorsey Press.
- Zimmerman, Don H. και Lawrence D. Wieder. 1977. 'The Diary: Diary-Interview Method'. *Urban Life* 5 (4): 479-99.

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΛΟΥ

- Barnes, A. John. 1967. 'Some Ethical Problems in Modern Field Work'. Στο *Anthropologists in the Field*, επιμέλεια Douwe Geert Jongmans και Peter Claus Wolfgang Gutkind, 193-213. Άσσεν, Ολλανδία: Van Gorcum & Comp.
- Barry, Herbert III, Margaret K. Bacon και Irvine L. Child. 1957. 'A Cross Cultural Survey of Some Sex Differences in Socialization'. *Journal of Abnormal Social Psychology* 55: 327-32.
- Cesara, Manda. 1982. *Reflections of a Woman Anthropologist: No Hiding Place*. Λονδίνο: Academic Press.
- D'Andrade, Roy G. 1966. 'Sex Differences and Cultural Institutions'. Στο *The Development of Sex Differences*, επιμέλεια Eleanor E. Maccoby, 174-204. Στάνφορντ, Καλιφόρνια: Stanford University Press.
- Fischer, Ann και Peggy Golde. 1968. 'The Position of Women in Anthropology'. *American Anthropologist* 70 (2): 337-44.
- Frisbie, Charlotte J. 1975. 'Field Work as a "Single Parent": To Be or Not to Be Accompanied by a Child'. Στο *Collected Papers in Honor of Florence Hawley Ellis* επιμέλεια Theodore R. Frisbie, 98-119. Νόρμαν, Οκλαχόμα: Hooper Pub. Co.
- Geertz, Clifford. 1968. 'Thinking as a Moral Act: Ethical Dimensions of Anthropological Fieldwork in the New States'. *Antioch Review* 28 (2): 139-58.
- McAllester, David A. 1984. 'A Problem in Ethics'. Στο *Problems and Solutions: Occasional Essays in Musicology Presented to Alice M. Moyle*, επιμέλεια Jamie C. Kassler και Jill Stubington, 279-89. Σίδνεϊ, Νέα Νότια Ουαλία: Hale & Iremonger.
- Pandey, Triloki N. 1975. "'India Man" among American Indians'. Στο *Encounter and Experience: Personal Accounts of Fieldwork*, επιμέλεια Andre Bataille και Triloki N. Madan, 194-213. Δελχί: Vikas Pub. House.
- Papanck, Hanna 1964. 'The Woman Fieldworker in a Purdah Society'. *Human Organization* 23 (1): 160-63.
- Rynkiewicz, Michael A. και James P. Spradley, επιμ. 1976. *Ethics and Anthropology*:

- Dilemmas in Fieldwork*. Νέα Υόρκη: Wiley.
- Samvadi: *Newsletter of the Archives & Research Center for Ethnomusicology*. 1988. Νέο Δελχί: ARCE Newsletter.
- Warren, Carol A. B. και Paul K. Rasmussen. 1977. 'Sex and Gender in Field Research'. *Urban Life* 6: 349-69.
- Weeks, Michael F. and Paul R. Moore. 1981. 'Ethnicity-of-Interviewer Effects on Ethnic Respondents'. *Public Opinion Quarterly* 45 (2): 245-9.

ΕΠΙΤΟΠΙΑ ΕΡΕΥΝΑ ΣΤΗΝ ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΑ

- Herndon, Marcia και Norma McLeod. 1981 [1979]. *Music as Culture*. Ντάρμπυ, Πενσυλβάνια: Norwood.
- _____. 1983. *Field Manual for Ethnomusicology*. Νόργουντ, Πενσυλβάνια: Norwood Editions.
- Hood, Mantle. 1957. 'Training and Research Methods in Ethnomusicology'. *Ethnomusicology* 1 (11): 2-8.
- Hood, Mantle. 1960. 'The Challenge of "Bi-musicality"'. *Ethnomusicology* 4 (2): 55-9.
- _____. 1961. *Institute of Ethnomusicology*. Λος Άντζελες.
- _____. 1982 [1971]. *The Ethnomusicologist*. Κέντ, Οχάιο: Kent State University Press.
- Karpeles, Maud, επιμ. 1958. *The Collecting of Folk Music and Other Ethnomusicological Material: a Manual for Field Workers*. Λονδίνο: International Folk Music Council και the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland.
- Kubik, Gerhard. 1979. 'Field Problems in the Collection of Oral Literature'. *Review of Ethnology* 7 (10-12): 73-96.
- Merriam, Alan P. 1964. *The Anthropology of Music*. Έβανστον, Ιλινόι: Northwestern University Press.
- _____. 1969. 'Ethnomusicology Revisited'. *Ethnomusicology* 13 (2): 213-29.
- Myers, Helen P. 1983. 'Ethnomusicology'. Στο *The New Oxford Companion to Music*, επιμέλεια Denis Arnold, 645-97. Οξφόρδη: Oxford University Press.
- _____. 1984. 'Ethnomusicology'. Στο *The New Grove Dictionary of American Music*, επιμέλεια Hugh Wiley Hitchcock και Stanley Sadie. Λονδίνο: Macmillan.
- _____. 1986. 'Return Visit: Thoughts on Fieldwork Method from Felicity, Trinidad'. *Bulletin of the International Council for Traditional Music, U.K.* 15: 15-24.
- Nettl, Bruno. 1984. 'In Honor of Our Principal Teachers'. *Ethnomusicology* 28 (2): 173-85.
- Roberts, Helen H. 1931. 'Suggestions to Field-Workers in Collecting Folk Music and Data About Instruments'. *Journal of the Polynesian Society* 40 (3): 103-28.

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΥΤΙΚΕΣ ΕΘΝΟΜΟΥΣΙΚΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ

- Brailoiu, Constantin. 1960. *Vie musicale d'un village: recherches sur le repertoire de Dragus, (Roumanie) 1929-1932*. Παρίσι: Institut universitaire roumain Charles Ier.
- Gilman, Benjamin Ives. 1977 [1908]. 'Hopi Songs'. *Journal of American Archaeology and Ethnology* 5: 1-226.
- Densmore, Francis. 1972 [1929]. *Papago Music*. Νέα Υόρκη: Da Capo Press.
- Fewkes, J. Walter. 1890. 'On the Use of the Phonograph among the Zuni Indians'. *American Naturalist* 24 (283): 687-91.
- McLeod, Norma και Marcia Herndon, επιμ. 1980. *The Ethnography of Musical Performance*. Νόργουντ, Πενσυλβάνια: Norwood Editions.

- Kvitka, Kliment Vasilyovitch. 1973 [1924]. *Professional'ni narodni spivtsy y muzykanty na Ukraini: prohrama dlya doslidu yikh diyal'nosti la pobutu*. Ρωσική μετάφραση στο Kliment Kvitka: *Izbrannye trudy v dvukh tomakh*. Μόσχα.
- Lomax, John Alan. 1947. *Adventures of a Ballad Hunter*. Νέα Υόρκη: Macmillan.
- Nettl, Bruno. 1978. *Eight Urban Musical Cultures: Tradition and Change*. Ουρμπάνα: University of Illinois Press.
- _____. 1985. *The Western Impact on World Music: Change, Adaptation and Survival*. Νέα Υόρκη: Schirmer Books.
- Qureshi, Regula Burckhardt. 1986. *Sufi Music of India and Pakistan: Sound, Context and Meaning in Qawwali*. Κέμπριτζ: Cambridge University Press.
- Wallis, Roger και Krister Malm, επιμ. 1984. *Big Sounds From Small Peoples: The Music Industry In Small Countries*. Νέα Υόρκη: Pendragon Press.
- Waterman, Christopher Alan. 1990. *Jùjú: a Social History and Ethnography of an African Popular Music*. Σικάγο: University of Chicago Press.

ΥΓΕΙΑ ΣΤΟ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- Howell, Nancy. 1990. *Surviving Fieldwork: A Report of the Advisory Panel on Health and Safety in Fieldwork, American Anthropological Association*. Ουάσινγκτον: American Anthropological Association.
- Ross Institute of Tropical Hygiene, London. 1980 [1951]. *The Preservation of Personal Health in Warm Climates*. Λονδίνο: Ross Institute of Tropical Hygiene.
- Shales, Melissa, επιμ. 1985. *The Traveller's Handbook*. Λονδίνο: Haineman, Wexas.
- Werner, David. 1977. *Where There is No Doctor: A Village Health Care Handbook*. Πάλο Άλτο, Καλιφόρνια: Hesperian Foundation.